

JÓKAI MÓR

DEKAMERONJA.

SZÁZ NOVELLA.

NEGYEDIK KÖTET.

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

MDCCCLVIII.

Pest, 1858. Nyomatott Landerer és Heckenastnál.

TARTALOM.

	Lap.
Debreczeni krónikák	1
Bölcs Hamlet	33
A halál után	53
Arria	71
Három a táncz	78
Indus országgyűlés (Genre)	88
Az utolsó csatár (Csatakép)	103
Kell-e informatio? (Humoreszk)	119
Két jó barát	128
Reparált lelkek	136
A libapásztor	146
A játékos	154

DEBRECZENI KRÓNIKÁK.

Hogyan lett Dúl Mihály uramból RácZ János?

Történt ez a különös eset az 1668-ik esztendőben. Balyik András uram főbirósága alatt; a mikoron is vala Dúl Mihály uram derék becsületes keresztény polgárember a Csapó utczában, kinek nemcsak szép gazdasága, tornáczos háza és jármos ökrei voltak, de a mi mindezeken felül való, igen szép szöke haju, piros arczu felesége, a kit csak tavaly hozott el Kassáról, s a kivel nagyon szerették egymást; RácZ János pedig, a kit nem tisztelek meg azzal, hogy meguramozzam, volt egy istentelen lator nagy tolvaj, és alattomos gyujtogató, a ki lakott a kis Péterfia utczában,

egy rongyos tetejü, sároldalu házban, a mi-
nek bárha kapuja sem vala, még sem lehetett
az udvaráról semmit ellopni; nem levén azon
belül semmi, a mi ember szemének megtes-
sék; a házában belül sem lehetett egyebet ta-
lálni a feleségénél, attól pedig az Isten őrizzen
meg minden becsületes tolvajt, hogy azt ma-
gának ellopja, mert annak ugyan megkeserül-
te volna az áldomását.

Hanem hogy voltaképen megérthesd ezt a
dolgot, kegyes olvasóm, szükségképen el kell
neked mondanom egy némely dolgot Debre-
czen városának akkori állapotjairól, a mik
nem úgy vannak most, mint voltak régen.

Több mint száz esztendeje mult már ak-
kor, hogy kegyelmes urunk Török Bálint
azt a nagy tiszta magyar várost reformálta min-
den benne lakókkal egyetemben, s a rákövet-
kezett zavargós időkben úgy állt azután Deb-
reczen az alföldi kenyértermő puszták köze-
pén, mint egy kis önálló status, mely maga
mégának parancsol, s melynek azon felül
mindenki parancsol, a ki csak közelből éri;
Nagy-Váradról a török pasa izengetett rá,
Szathmárból, Székelyhidáról a labancz vezérek

ijeszgették, hol a kurucz látogatta meg, hol a tatár, hol a palatinalis hadak; onnan Erdélyből is parancsoltak vele, s a fejedelmek alattvalóiknak tartották őket, küldtek is a városnak hol egy énekes könyvet, hol egy aranyos gombot a torony tetejére.

Az volt tehát a kis alföldi álladalom statusférfiainak legbölcsebb feladatuk, hogy a sok egymással ellenkező parancs közül mentül kevesebbet fogadjanak meg; a hadakozó feleket mentül okosabban lerázzák a hátukról, akármelyiknek is mentül kevesebbet segítsenek s minden ellenségnek a torkában levén, egyik által is el ne nyelessenek.

Ezt a feladatukat mindenkor hagyományos bölcseséggel és ösztönszerű tapintattal századokon át folyvást keresztül is vitték, s valóban Isten csodája, hogy városukat százszor többől ki nem forgatták amaz eseményes idők; úgy hogy bizvást elmondhatni, miszerint Debreczent nem köfalak és sánczok védték, hanem előljáróinak bölcsesége.

Mert egy csekély árkon, s annak a gátjába ültetett sövényen kívül semmi kerítése sem volt a városnak; s azt is kegyetlen decretu-

mokkal kellett biztosítani, hogy a lakosság keresztül ne mászkáljon rajta. *)

Egy pár apró filagoria a város végében volt az egyedüli őrhely, mely a veszedelmek elhárítására felállított, ugyanazokban a senatorok és esküdtek személyesen tartoztak felügyelni, pénzen fogadott katonákat nem küldhetvén maguk helyett.

Azok sem voltak pedig a járó-kelő hadak ellen felállítva, hanem csupán kalandozó rablók, tolvajok távoltartására; kik ellen a kis republika szigorú ítéletekkel védte magát, ha egyszer megkaphatta őket. A nagyobb rablók,

---

*) 1606. decemb. 10. Noha a mi városunk csak árokkal és tövistöltéssel kerített körűl, mindazonáltal az Isten ő felsége ennyi sok veszedelmes állapotban kegyetlen ellenségek ellen is erőssé tette. Eddig sok rendbeli ember meghágtá s hányta, lakatunkat leverte, kiből fogyatkozásunk esett, — hogy ezután az ne essék, — a ki azt meghágná, az ellen büntetést végeztünk : — hogy semmi rendbeli ember, se itt való, se pedig kívül való, nemes ember, vagy hajdú, senki és semmi rend a városunk kerítését sem egy, sem másfelől, sehonnán meg ne merje hágni és általhágni, se ki, se be ne menjen : a kapuról egyikről, se nagyról, se kicsinyről a lakatot le ne merje verni; mert ha valaki — akárki legyen, az ellen cselekszik, a félkeze elvágattassék. — Item decretum est : hogy vasárnap, miglen la délyesti prédikáció meg nem lézen, semmiféle szekerest a sorompókon be nem kell bocsátani. Régi jegyzőkönyvi kézirat.

kik feles számu czinkosokkal birván, egyik vagy másik hadviselő fél pártfogása alatt álltak, szinte gonosz tolvajoknak neveztetnek ugyan a jegyzőkönyvekben, de üldözések nem tartatik tanácsosnak; a legnagyobbak pedig, mint voltak a váradi basák, a székelyhidi és nagykállói úri emberek, helyükbe vitették maguknak az ajándékot; kik ellen nem volt semmi védelem többé; csak néha szalasztott ki az érdemes tanácsjegyző ilyen mondásokat a tollából, mikor a lefizetett sarczot feljegyezte: „confundálja őket az ur Isten“.

Háromfelé huzzák vonták a szorgalmas, becsületes népet; a török adót, ajándékot fizettetett velük; valahányszor váradi basa változás volt, azt nekik kellett beneventálni, még pedig sommás pénzzel, ha a basa megszorult, beléjük kötött, fizetteté magát. Egyszer épen az jutott eszébe, hogy minden Debreczenben meghalt hagyományából részt kapjon; más felől Bánffy Dénes uram vitette magának a somlyai várba a város borait, és gulyáit; ismét a labancz tábornokok szekereztettek Székelyhidára nagy mennyiségű lisztet, s veszekedtek, ha öregre volt darálva, a könyörgő követeket mindenütt lefogták, bezárták,

megverték, esztendőig tömlőczben tartották; birákat, tanácsbelieket elhurczolták Stambulba; városuk mellett emelt szavakért fejüket is vették, megszínózták; — és azért mégis mindig volt férfi a jó Debreczenben elég, a ki vállalja a követséget, bíróságot, előljáróságot, a mi mind nagy veszedelemmel járó tisztesség volt akkor; a nép megfizette az adót háromfelé is, dolgozott, takargatott, hogy legyen mi-ből, s nem engedett romlást jönni városára.

Hanem aztán a város határain belül olyan ur volt a főbiró, mint egy római consul a maga idejében, s az érdemes belső tanács, miként hajdan a patres conscripti. Nem is átallották birodalmukat köztársaságnak nevezni*) és a „haza“ azt jelentette náluk, hogy „Debreczen“.

A derék előljárók a város önállóságát, szabadalmait védve kívülről, benn a legháborgósabb időkben is józan rendet és istenes erkölcsöt tudtak fenntartani. Iskoláikat, papjaikat

---

*) Városunknak egy erős oszlopát, hazájának édes atyját, tiszteletes, nemzeti Dobozy István urunkat, a tanácsi rend között 44, a főbíróságban 11 esztendőnek dicséretes viselése után, Ecclesiánknak és republikánknak nagy szomorúságára a bölcs ítéletű Isten tőlünk elvette életének 77-dik esztendőjében stb. U. o.

gazdagon fizették; nagy gondjuk volt a tudományokra; jeles tanulókat a város költségén küldtek ki németországi akademiákra *); asszonyaik virtusaira ügyeltek, még abba is beszólt az érdeemes tanács, hogy mikor idegen hadak járnak a városon, az asszonyszemélyek mennyire kapcsolják össze ruháikat? s az öltözetben ne bujálkodjanak; a ki pedig a jó erkölcs ellen vétett, az olyan némbert nemcsak a tisztelendő urak excommunicálták, hanem a tanács első izben megseprözteté „scythiai módon, másodizben tollkoszorúval fedezve kikorbácsoltatá a városból, harmadizben máglyán égetteté meg: s a tanács jegyzőkönyvei bizonyítják, hogy e drákói rendszabályok mind annyiszor végre is hajtattak.

Csak így maradhatott meg Debreczen Debreczennek.

---

*) Még pedig szép munificentiával: Medgyesi Pálnak adott a tanács 200 aranyat, 100 császári tallért, polturában 100 magyar forintot; akkori időkben nagy pénz, ha hozzávetjük, hogy egy hadnagy hópénze volt 6 magyar forint; s hogy egy nagy emeletes kóházat a piac utczán ugyanazon időben **Duskás Ferencz** és neje eladtak örök áron 1800 forintért, két asszonyi hosszú köntösre való 12 róf rázsaposztóért, másfél róf ingvállnak való kamukáért, s ennek beszegésére kívántató 18 róf aranycipkéért.

Csak így őrizheté meg falait és birtokát, csak így tarthatá meg annyi viszontagság közepette az arany jólétet, mely ha csorbult is néha, de újra helyre nőtt, olyan gyorsan, a hogy elfogyott; csak így lehetett minden veszedelem egyesült tűzpontjában folytonos menhelye a nemzeti tudományos művelődésnek; azért ne is csodálja senki, ha a debreczeni népszellem maig is gyökérestül különbözik más városokétól; mert erre őket századok tanították.

Abban az időben tehát nagy tatárjárás volt; a váradi vezérbasa Kucsuk Mehmet uram olyan nagy becsülettudással volt Debreczen városa iránt, hogy jó eleve megizente a főbirónak, hogy jön a tatár; Kolozsváron a derék hada; s ismerve embereit, utasítá a tanácsot, hogy vittessenek maguknak Váradról csauszokat, a város ótalmáról gondoskodjanak; mert a tatár erre is jön; a földnépe a tanýákról takarodják be a városba s kinek mi féltője van, dugja el, vagy vigye magával Debreczenbe, ott jó helyen lesz, a csauszok oda nem eresztik be a tatárt, de az árkon kívül bizony nem felel azokról senki.

Nemzetes Balyik András biró mindjárt

illendően szekereket küldött Nagyváradra, elhozott tizenkét csauszt, azokat a legmódszabban beszállásolta, s gondja volt rá, hogy a drága atyafiaknak semmiben fogyatkozásuk ne legyen, mint a kiknek palástja védelmezi meg a leggonoszabb pusztító hadtól a várost.

Egyike a csauszoknak Dúl Mihály uramra lön kiosztva, ő rajta levén a szállásadás sorja; az érdeemes csauszt, biz én nem tudom, hogy hívták? Azt sem tudom, szép volt-e, rút volt-e? arra nekem épen olyan kevés gondom van most, mint volt akkoriban Dúl Mihályné asszonyomnak, a ki irtózatos dolognak tartotta volna egy idegen férfinak képét megbámulni, kiváltképen törökét és csauszét, a mit nem is csodálhatni egy olyan derék deli termetű férj mellett, mint a milyen volt Dúl Mihály uram, kivált mikor ezüst gombos mentéjét felvette, csatos szíját összeszorította s pörge bajuszát kipödörte, megállhatott volna akármelyik fejedelem előtt. Azután meg Klára ifjasszony tisztességes, szemérmesen nevelt asszonyszemély is volt, a kinek nem volt egyébre gondja, mint hogy férjének kedvében járjon, s annak szerelmét megérdemelje.

Nem is volt e felől Dúl Mihály uramnak

legkisebb aggodalma sem, bátran járt kelt a maga dolga után, s még nagyon is meg volt nyugodva házának biztossága felől abban, hogy hozzá adták a csauszt.

Történt azonban, hogy valami okos ember azt találá kimondani, miképen jó volna, ha sietnének a város népei leszüretelni, minekelőtte megérkezik a tatárhad; a szőlő ugyan még nem érett meg nagyon; de az nem tesz semmit: legfőlebb egy kissé savanyu lesz a bora; de jobb ha a bor savanyu, mint az embernek a képe.

Azért egy szép meleg napon felkerekedék Debreczen apraja nagyja, ki putonynyal, ki kosárral; s kimenének a szőlőskertekbe, összeta-
karítani, a mit az Isten adott.

Otthon csak a gazdasszonyok maradtak, hogy a szüretelők számára megfőzzék a vacsorát, a kik estére majd éhesen jönnek haza.

Dúl Mihály uram is otthon hagyta a felelőségét, jól meghagyva neki, hogy mindent jól zárva tartson; a csausznak főzze meg a fél toklyót köleskásával, adjon neki a méhserből, ha a bort nem iszsza, különben semmitől se féljen, hiszen ott van a csausz.

Nem is félt Klára ifjasszony, mitől félt

volna? semmi rosztat sem gondolt magában, végezte a ház körüli dolgát, ebédre megfőzte a töröknek kedvencz piláf ételét, feltette neki a sert vászonkorsóban, s megterítette az asztalt a számára.

A csausz leült enni, s a közben azt kívánta az asszonytól, hogy ő is üljön le az asztalhoz, s a mit enni inni adott neki, abból ő is egyék, igyék, mert különben azt hiszi, hogy meg akarja őt mérgezni.

Klára ifjasszony szótfogadott, hogy ne gondoljon semmi rosztat az atyafi, evett ő is egy pár mártást a tálából, s húzott egyet a korsóból; meg is rázkódott egy kicsit tőle; „ujj milyen roszt, hogy ihatják azok a férfiak?”

Mikor az megtörtént, akkor azt mondá neki a csausz :

— No már most asszony, minthogy a tálamból ettél, a korsomból ittál, ezentúl az én feleségem vagy.

— Ne bolondozz török bácsi, szólt a menyecske nevetve; nem esküdtem én meg veled.

— Hjah, hallod-e, nálunk ez van az esküvés helyett, annyi mintha török mód szerint megesküdtél volna.

— De van ám már nekem uram, török bácsi,

— Majd elvégzem én azzal, ne busulj, az az én dolgom.

— De nem hagyom ám el érted.

— Micsoda? hát nem vagyok én külön ember, mint az? Nézz csak rám.

— Bizony nem ám. Nagy szakállad, tar a fejed.

— Hiszen épen az a szép; nem ama csunya bozontos fej és kopasz áll, a mit a te urad visel.

— No már elég szép az nekem; aztán ha még olyan csunya volna is, mint a hogy nem az, akkor is kedves volna nekem, mert derék, jó nyájas ember, a kinél jobbat kigondolni sem lehet.

— De én még százszorta jobb vagyok: bizonyozott a csausz; kérdezd majd meg a másik két feleségemet, tudnak-e ellenem valamit panaszkodni?

— Hát neked már két feleséged van! szörnyüködék kezeit összecsapva Klára asszony; s én kellenék talán harmadiknak? oh pokolra való törökje, meg ne fogd a kezemet.

De a török bizony csak megfogta Klára kezét, még a derekát is átölelte s azt a rosztat mondta neki, hogy már most ötöt csókolja meg.

— Tréfál kend csausz bácsi ugy-e?

— Nem, nem, itt csókolj meg engem, itt a képem közepén, itt a hol legpirosabb az orcám, azután majd én is megcsókollak téged ott, a hol legpirosabb az orcád.

Klára asszony úgy pofon csapta erre a szóra a törököt, ott, a hol legpirosabb az orcája, hogy két mennyországot szikrázott bele a szeme.

A török nagyott csattantott rá a nyelvével, mint a kinek igazán jól esett valami.

— Derék menyecske, hatalmas egy asszony darab. Ezt szeretem én ni. Hát haragszol? hát durczás vagy? no az nekem nagyon tetszik; már most hát még inkább kell, hogy megcsókolj

Azzal kihuzta széles handzsárját a török, oda tette maga mellé az asztalra.

— Hát látod szép Gülnárem ezt a nagy kést; ha nem akarod, hogy szép szerével megcsókoljam az orcádat, hát majd levágom a fejedet, ideteszem magam elé az asztalra s úgy csókolom meg szépen.

Klára asszony csak most kezdett el hüledezni. Az egész háznál nem volt senki, de még a szomszédban sem volt, a ki segítségére jött

volna, hiába lett volna minden kiabálás; az urának, a ki a szőlőben szüretelt, hogyan adjon jelt a nagy veszedelemről? már azon gondolkozott, hogy magára gyujtja a házat, arra majd csak haza szalad a nép; de meg az jutott eszébe, hogy ilyenkor, minden ember a városon kívül levén, ha tűz támad, fél Debreczen porrá éghet . . . végre egy jó gondolat ötlött az eszébe. Megszüntette képén a haragot s hamiskás enygelésre kezdte fordítani a dolgot.

— Tudod mit, török bácsi, legalább mosd meg az orczádat, ha azt akarod, hogy tisztességes személy megcsókolja; én az ilyenre kényes vagyok : a kenyeret meghámozom, mert azt hiszem, bogár mászott rajta végig; orczádat más is találta csókolni ma, azt mosd le onnan.

A csausznak már ez a szó tetszett.

— Hozz vizet; de megállj; eltalálsz szaladni, én veled megyek.

— Bizony jöjj ám, el sem is birnám a sajtárt egy magam.

A csausz segített az asszonynak a sajtárt kivinni, behozni; a fortélyos menyecskének sikerült a közben észrevétlenül a nagy tűz akós szapulókád dugaszát kiereszteni, a miből a viz lassanként egyenesen ráfolyhatott vagy hat

zsák oltatlan mészre, miket építésre vett az ura, s addig is még megoltanak, beállított a tornácza.

A csausz megmosdott szépen a sajtárból odabenn a szobában; Klára asszony azt kívánta tőle, hogy hétszer mosdjék; a török nevetett és szót fogadott; lélekadta finnyás menyecskeje, de nagyon szereti a szépet.

Ez alatt szép csendesen folydogált a lugzó víz a meszes zsákok alá, keresztül áztatva valamennyit: a miből az lett, hogy a mész elkezdett füstölögni; — hát egyszer odakinn a szőlőben meglátják ám, hogy valami nagy fehér füst kanyarodik fel a város közepéből. Egyszerre mindenki ott hagy szüretet, mustot és hordót, veszedelmes lárma kerekedik; „tűz van! hol van? a Csapó utcán van!”

Dúl Mihály uramnak sem kellett több, hirtelen felkapott lovára nyereg nélkül, s vágta-tott, a merre legrövidebb volt az út haza felé.

A jó Klára asszony ezalatt mindenféle asszonyi practicával védelmezte magát a gonosz török incselkedései ellen, a ki azonban mindig erőszakosabb kezdett lenni, s a jámbor asszonyt mármár kétségbe ejté, a midőn egyszerre meg-

hallja valami közeledő paripa robogását kinn az utcán.

Ez a férje! E gondolat egyszerre oroszlányi bátorságot öntött az asszony szívébe, a mint a török épen ölelgetni akará, hirtelen belemarkolt balkezeivel a szakállába, a másik kezével pedig felkapta a handzsárt az asztról, s dühödten kiálta a csauszra.

— No most te istentelen pogány lator ember; elhord magadat innen ettől a háztól, mert mindjárt én vágom le a fejedet ezzel a nagy késsel.

A csausz nem tudta, hogy nevéssen-e vagy haragudjék? mennykő menyecske ez; hogy tépi az ember szakállát, s hogy forgatja azt a nagy kést: még kárt tesz magában vele. A közben azon iparkodott, hogy elvehesse tőle a kést; a szakállát ördög vigye, majd kinő megint.

Erre a veszedelmes huzakodásra nyit be Dúl Mihály uram a szobába. Azt meglátni, hogy a csausz a feleségét hogy üldözi, s azután úgy ütni föbe ököllel a csauszt, hogy hanyatt essék; ez persze egy dolog volt reá nézve. A szegény Klára asszony akkor kezdett el csak aztán sírni, mikor már férje karjai között volt, s sok ideig alig birták egymásthelyre vigasztalni.

Csak azután jutott eszükbe a csausz. Hát abból mi lett?

Az biz ott feküdt most is a pallón hanyatt.

Dúl uram látva, hogy semmi baj sem történt, csendesebben kezdett hozzá szólni.

— Nini, atyafi : kelj fel már, nem bántlak többet; de aztán te se bántsd a feleségemet.

De biz az atyafi nem hallgatott rá, hanem fekve maradt.

— Tán csak nem haltál meg, jámbor csausz; mi a patvar? hiszen csak a kezemmel ütöttelek meg egyszer.

De ha a csausznak az is elég volt.

Nosza hirtelen eczetet, foghagymát reszelték az orra alá, mosták a fejét hideg vízzel; állígtatták talpra; de biz az csak lehajtotta mindig a fejét, s akármit csináltak vele, meg volt halva tökéletesen.

— Hjüj, lélekadta nyomorult csausza, szégyen, gyalázat ilyen rongyos koponyát tartani török embernek, hogy egy pofon-csapástól meghaljon. Mit csináljunk uram Jézus? Megtörtént a nagy veszedelem. Asszony, asszony, most végünk van. — Hanem azért jól titted, hogy nem csókoltad meg a pofáját.

Azzal otthagya Dúl Mihály uram a házat.

mindenestül s ment egyenesen a város házára, Balyik András főbíró uramhoz.

— Bíró uram, megöltem a csauszomat.

Balyik uram majd kiugrott az ablakon ijedtében.

— Mihály öcsém; ne mondj ilyen bolondot!

— Megöltem biz én bíró uram; oka nem vagyok, minek volt porcellánból a koponyája. Azt akarta, hogy a feleségem csókolja meg; én azért ráütöttem az öklömmel; az biz ott van; meghalt : soha se lesz többet eleven.

— Oda is vagyunk akkor városostul! Itt a tatárság a gallérunk megett, porrá égetnek, pozdorjává törnék mindnyájunkat! Ördög bújék a te vas öklödbe! Hiszen jól tetted, hogy megütötted, ha feleségedet megakarta csókolni, de legalább ütötted volna meg olyan helyen, hogy ne halt volna bele.

— Már hiszen bíró uram; itt vagyok, adjanak ki, vágjanak négy-felé; álljanak rajtam boszut, azért jöttem; csak hogy a városnak ne történjék az én hibám miatt semminemű kára.

Balyik András uram egyet gondolt.

— No te Mihály, már az igaz, hogy bolondul cselekedtél; — hanem én is úgy tettem

volna. Már most hogy a mennykőbe segítslek ki a bajból tégedet is, meg a várost is?

— Vágassa le a fejemet.

— Nem kérdeztem tőled. Most csak maradj itten, és ne beszélj senkivel, haza pedig ne merj menni; a többit majd elvégezem én.

Balyik uram mingyárt el is csukatta Dúl Mihályt egyik hátulsó szobába, s meghagyá viszont a porkolábnak, hogy hozza fel az alsó tömlöczből a Rácز Jánost; azután meg egy hajdu menjen el a Péterfiára, hívja ide annak a feleségét, a vén boszorkányt.

Rácз János keze-lába huszonnégy fontos vassal volt ellátva, midőn a bíró elé hozták, a miből kilátszott, hogy ez nem valami csekély ember lehet, a ki ilyen nagy kitüntetésben részesül.

Balyik uram kiküldött mindenkit a szobából, csak ő maradt ott a rabbal.

— Hát, Rácз Jankó, csak kisült rád, hogy te gyujtottad fel a pap méhesét s mig más olott, te loptad el az úrvacsorához való ezüst tányért.

— Kegyelmes bíró uram, nem igaz.

— No csak ne sirj, és ne essél térdre; azon már tulvagyunk. Tudod-e már a sententiádat?

— Irgalom! kegyelmes bíró uram.

— Bolond-fejű, mintha én tőlem függne az irgalom. Karóba fognak húzni.

— Jaj nekem, kegyelmes bíró uram!

— Bizony nem is nekem. — Előbb azonban három fával megkoronáznak. Tudod mi az?

— Hogyne tudnám; kegyelmes bíró uram. Jaj csak ezt az egyet engedje el.

— Hát még a tüzes vassal való sütögetést?

— No meg azt. Soha sem állom én azt ki.

— No csak ne szabadkozzál annyit; ez már ki van rád mondva, megszolgáltad. Holnap majd megkapod írásban; ha valamit nem értesz belőle, Lengyel gazda majd megmagyarázza.

(Lengyel gazda volt a hóhér).

Az elítélt kétségbeesve veté magát a bíró lábaihoz, s lánczos kezeivel átölelve azokat, sírt, könyörgött, hogy engedjék el neki azokat az irtózatos kínzásokat, s azt a rettenetes hosszan tartó kivégzést; tegyenek vele kegyelmet, öljék meg hirtelen, vágják el a fejét.

— No megállj te Rác Jankó, ámbár nem vagy arra érdemes, hogy a fejedet vegyék, én

mégis kicsinálom, hogy ezt megkapod : ide hallgass rám.

A rab meg volt vigasztalva.

— Még a porait is áldani fogom biró uramnak . . .

— Te bizony nem sokat fogod áldani az én poraimat, ha a fejedtől megváltál; hanem hát ide hallgass : ha azt akarod, hogy a kegyetlen torturázástól megszabadulj, s a kínos karó helyett pallos által halj meg, cserélj nevet Dúl Mihálylyal, a ki egy törököt ölt meg, mert a feleségét megakarta csókolni : akárki kérd, azt mond, hogy te vagy Dúl Mihály; te ölted meg a törököt, akkor szépen bekötvén a szemedet, Lengyel gazda hátulról olyan gyöngyen leüti a gombodat, hogy észresem veszed. De ha bolondul elárulod magadat, s kivakkanod, hogy Rácز János vagy; akkor a Rácз János ítélete alá esel; Lengyel gazda fejedre teszi a hármast fát s hatot csavarit mind a három végén, hogy a koponyád három felül lapul össze, azután meg szekérre kötnek, s minden utca szegletén megsütögetik a fájós részeidet tüzes harapófókkal.

A rabnak a fogai is vaczogtak rémültében.

— Tehát ahoz tartsd magadat, ha szépen

akarsz meghalni, légy Dúl Mihály : ha csunyaúl, maradj RácZ Jankó.

Azzal visszavitette főbiró uram a rabot tömlöczébe s felhozatta maga elé annak feleségét.

Nem illik, nem is udvariasság asszonyszemélyek ábrázatját leirni, ha azok nem szépek, a miért is RácZ Jánosné felől jobb ha elhallgatunk. Elég azt tudni, hogy nagyon vén volt, és félszemü.

— No te tüskére való; — köszönté őt biró uram; — tudod-e, hogy holnap megtorturázák az uradat? még pedig a triplex torturával.

— Bizony bánom is én; kinzott ő engem harmincz esztendeig; — felelt durczásan a némbér.

— Igen ám, de azt is fogják tőle a puncta deutri közt kérdezni, hogy igaz-e, miként te méregkeverő volnál?

— Rám is vall az akasztanivaló, ha azt kérdik tőle, az már bizonyos.

— Akkor pedig cziherre tesznek s megégetnek, elhiszed-e?

— Elég keserves lesz az nekem.

— Ne félj semmit vén boszorkány, adok neked jó tanácsot; tagadd el, hogy az a te urad.

— El is tagadtam már százszor.

— Ismered Dúl Mihály uramat ugy-e?

— Hogy ne ismerném?

— Tyukot is loptál tőle; azt akartad mondani. No jól van. Hát ha szorongatni találnak, mond azt, hogy ő a te urad. Ha a házadhoz megy, bánj vele úgy, mind az uraddal, de ki ne kapard a szemét! egy szóval ő legyen ezentul előtted Rácز János, akárki kérdezi, érted?

A vasórru bába nem értette biz azt, de nagyon megörült neki, egyfelől azért, hogy nem égetik meg, másfelől, hogy olyan derék kaptális férje lesz ezentul; kezét is csókolt érte biró uramnak.

Balyik uram azt is elcsukatta egy szobába, hogy a míg nem kell, el ne hiesztelje a dolgot, s akkor azután leült és irt egy levelet a nagy-váradí basának.

„Kegyelmes és méltóságos uram, nagyságos vezérpasa. Szálljon te rád mindenféle áldás. Mivelhogy az a rettentő eset történt e mai napon a mi városunkban, hogy egy idevaló istentelen ember, a kit Dúl Mihálynak neveznek, a feleségét féltvén, egyikét a te vitéz csauszaidnak ököllet vaktába megütvén, a csausz menten meghalálozott; nehogy az ilyen rettenetes

gyilkosság boszúlatlan maradjon, s az is a te tudtoddal történjék, kérünk igen szépen, küld el hozzánk a holnapi napon a te kegyelmes tihádat, hogy legyen jelen, a midőn törvényt tartandunk a gonosz gyilkos felett és lássa meg, hogy a bűn büntetlen nem marad; mely után maradunk kegyelmességednek kézcsókoló szolgálói, Debreczen városa birája és belső tanácsa.“

Ezt a levelet sárga viasszal lepecsételvén, elküldé egy lovas legény által menten a váradi basának.

Az éjszaka nagy félelem között tölt el. Mert nem volt tudható, vajon a basa beelégti-e azzal, hogy a gyilkos megölessék, vagy sarczot vetend az egész városra; vagy épen rájuk szabadítja a tatárokat? s porrá égeti a várost?

Reggelre izenet helyett ott volt maga a basa, egy csapat lovas kíséretében.

Maga jött, nem a tiháját küldte; gondolta hogy azt rászedhetik könnyen.

A tanácsbeliek nagy tisztelettel fogadták a derék urat, ki különben nem volt a magyarságnak ellensége s felvezetvén őt törvénytartó teremükbe, leültették a legelső székre az asztalfőhöz.

A basa belepillantván a jegyzőkönyvbe, megtekinté a feljegyzett causákat s sürgeté, hogy legelőször is vegyék elé a gyilkos Dúl Mihályét.

Két darabont előhozta Rácز Jánost; fogni kellett, hogy el ne essék.

— Te volnál Dúl Mihály, micsoda? kérdé gyanúsan a basa a reszkető embertől.

— Igen is, én vagyok.

— Hát ilyen nyomorult ember tudott egy ütással megölni egy csauszt?

Biró uram közbeszólott.

— Összehuzta a jámbort a félelem és magábaszállás.

— S ezért a madár ijesztő pofáért nem akarta a menyecske az én derék csauszomat megcsókolni?

— Nagyon virtuosos a jámbor; magyarázá biró uram.

— No hát jól van, mondjatok rá ítéletet: hagyá helybe a basa.

A tanácsbeliek mind felálltak az asztal mellől s jegyző uram felolvasá az ítéletet, mely szerint amaz istentelen gyilkos Dúl Mihály, ki egy derék csauszt szerelemfáltésből megölt, fejétől elválasztassék, „háza annak földig rom-

boltassék, telke sóval bevettessék és minden marhája a status részére confiscáltassék.“

A basa ránézett az elitéltre.

— Nincs ellene semmi kifogásod?

— Semmi sincsen; szólt az megkönnyebült szívvel sóhajtva.

— No ha neked nincs, nekem sincs : szólt a basa s ráütötte az ítéletre pecsétnyomó gyűrűjét. A gyilkosgyujtogató Rácز Jánost mindjárt kivitték az udvarra, s a basa szeme láttára fejét vették; a mi bünei sokaságát nézve elég nagy kegyelem volt neki.

Azzal a basa ismét visszaült helyére s azt mondá, hogy csak folytassák tovább az igazság szolgáltatást, tartsanak törvényszéket, ő majd sorra megerősíti a többi ítéletet is.

Balyik András uram készen volt erre is. Rácз János ítélete következett.

Előhozták Dúl Mihály uramat.

A basa végig nézett rajta : derék, hatalmas egy legény : erről inkább feltehetné az ember, hogy egy csauszt egy ütessel agyonüssön a felesége miatt. Aztán miről vádolják? Hogy templomedényt lopott. Ez épen nem néz ki a szeméből.

Olyasmi jutott a basának eszébe, hogy

Székely várnagy már egyszer megtette épen a váradi basával, hogy katonáinak megölei helyett elítélt gyilkosokat végeztetett ki. „Hát azt az embert mire itéltétek.“

A jegyző felolvasá a kegyetlen szigorú ítéletet; kinzással, hármassal halállal teljes.

A basa csóváltatta a fejét; ez törökül sem lehetne jobban.

Végül azonban, mikor minden marczangolás be volt fejezve, következett az a záradék, hogy miután Ráczi János azt vallá, hogy tud egy helyen elásott kincset, s ha megkegyelmeztetik, kész azt a helyet felfedezni, melynek pedig egy harmada az ecclesiát, más harmada a várost, harmadik pedig ő nagyságát a váradi vezérbasát illetendi; tehát mind ezeket tekintetbe vévén, a gonosztevő is jövendőbeli jobbulást fogadván, a bűnösnek a halálos ítélet elengedtesék, s a helyett egy esztendei fogóság dictáltassék.

A basa még jobban csóváltatta a fejét; „nagy selmák vagytok ti valamennyien,“ — mormogá magában; aztán mennyi az a rejtett kincs? kérdé a bűnöstől.

— Hatszáz darab arany; felelt az.

— Nekem jut kétszáz. No nem bánom, ma-

radj élve semmire való : nekem nem vétettél.
Van-e feleséged?

— Igen is van, nagyságos basa ; Dorkának hívják szegényt.

— Dorkának hívják ? szeretném azt látni.

Biró uram kiküldött egy esküdtet Rácz Jánosnéért, hogy hozza be.

A basa összenézte a két embert; sehogy sem akart a fejébe menni, hogy az a kettő egy pár.

— Te Dorka asszony, hát ez itt a te urad?
Dorka asszonynak tetszett igent mondani.

— Hát te Rácz János, ez itt a te feleséged?
A kérdezett keservesen felelé hogy ugy van.

— No hiszen Rácz János, meg is vagy te
akkor jobban büntetve, mint Dúl Mihály, a ki-
nek a fejét levágták.

Azzal nem kutatta tovább a dolgot a basa,
hanem megpecsételé Rácz János ítéletét, kitö-
rölvén belőle calamussal az egy esztendei fog-
ságot.

— De fiam, csak eredj te haza szépen, s élj
a feleségeddel együtt; az a te árestomod.

Több veszedelem azután nem támadt eb-
ből a bajból a városra és a közönségre nézve,
minden a legjobban rendébe hozatván.

Igen bizony, de már most a szegény Dúl Mihálynak két felesége volt, egy szebbik, a kire nem volt neki szabad nézni, és egy nem szebbik, a kivel egy házban kellett neki lakni.

A váradi pasa pedig azután is folyvást ügyeltetett rá, hogy az ítéletet ki ne játszhas-sák s bár a debreczeni nép közül egyetlen egy ember sem támadt, a ki elárulta volna előtte a dolgot, s detegálta volna a pia fraust; azért a basának még is nagy gyanupere volt a do-logban, hogy az igazi Dúl Mihály most is él s ő a szép asszonynak a férje s várta nagy figye-lemmel titokban, hogy mi lesz majd ennek a vége?

Dúl Mihály házát le is rontották a földig, özvegye fekete ruhát vett magára, s haza ment az anyja házához.

Néhány hét mulva erre a nemes tanács el-adott egy házat, melyet Igyártó Alberttől fog-lalt le hadból-elszökés bűne miatt, telkestül együtt ötven magyar forintért; megvette azt Rácز János uram, bele is költözött.

... Aha! kezdődik már; mondá magában a basa, a mint ezt megtudta. Házat már sze-reztek neki. Mit csinálnak valjon tovább?

Egy hónap mulva RácZ János uram való pert indított a felesége ellen; volt neki tizenkét tanuja, a ki bizonyította, hogy az asszony hűtelen volt : Dorka asszony sem tagadta.

... No nézze meg az ember, mit találtak ki a semmirevalók ? mondá erre a basa ; az a vénasszony még hűtelen az urához , s maga is megvallja szépen.

A consistorium helyeseknek találta az okokat, mikért RácZ János uram válni akar a feleségétől s annál fogva azok annak rendi szerint törvényesen divortiólódtak.

... Ez ugyan szépen megy előre; valjon mit fundálnak még?

Félesztendő mulva aztán RácZ János uram fellépett, mint kérő, özvegy Dúl Mihályné asszonyom szüléinél; a kik is azt felelték neki, hogy mihelyt a gyászesztendő letelik, örömet hozzá adják leányukat, addig járjanak jegybe.

Mikor ezt is megtudta a basa; már akkor nem állhatta tovább a dolgot, hanem fogott egy pergament s irt Balyik András uramnak egy levelet :

„Becsületes birák, érdeemes tanácsosok!

Ti kutyahitü emberek, már látom, hogy milyen szépen megcsaltok ti engemet most

mingyárt. No ti ugyan nagy mesterek vagytok. Ki tudnátok csalni az angyaloknak a szemeit is. Hát csak vett házat Rácz János ötven forintért, köházat, pinczével, ugy-e? — Hát csak elvált a feleségétől : attól a vén boszorkánytól rendén, ugy-e bár? Mostan pedig elveszi Dúl Mihály uram özvegyét, azt a szép menyecskét, nemde? No nem bánom : ördög álljon a hátatok megett; a ti lelketek rajta. Már megcsaltatok, azt látom, egészen; hanem legalább küldjetez nekem is a lakadalmi kalácsból. S azt izenem Rácz Jánosnak, hogy Rácz János maradjon halála napjáig; mert bizony különben megrövidíttetem egy fejjel. Egyébiránt áldás békesség rajtatok.“

A gyász letelvén Dúl Mihályné asszonyom csakugyan összekerült ismét szeretett férjével; kivel minden szokásos szertartás mellett újra megesküdteték, s csupán az a különbség támadt rá nézve, hogy újra megtalált szerelmét ezentul Mihály helyett, Jánosnak kellett neveznie.

A basa is megkapta a lakadalmi kalácsot, melybe ötven tallér volt bele sütvé; a miért viszont ő egy arannyal himzettbársony nász-

kendőt küldött vissza a menyasszonynak, a mi megért száz aranyat.

S ilyenformán elcsendesült a nagy veszedelem mind a városról mind a szerető felek családjáról Balyik András főbiró uram bölcs és előrelátó intézkedése által, s így lett Dúl Mihály uramból holta napjáig Rácz János.

- BÖLCS HAMLET.

A jó Saxo Grammaticus okosabb ember volt a mi jámbor Anonymusunknál, mint a ki kritikusi büszkeséggel elveté az útféli énekek meséit, s száraz pontossággal elsorolva egyik adatot a másik után, átengedte a feledékenységnek a nemzeti életünket jellemző ősregéket.

A dán történet író nem restelte a nép közé leszállni, összegyűjtögetni a regényes mondákat, mik ott szájról szájra adva élnek, belefűzte őket nemzete történetébe s kérdés, hogy nem volt-e e mondák fölszedegetése által hívebb az igazsághoz, mintha adatait az udvaroncok hizelgő krónikáiból, vagy külföldi írók epés koholmányaiból kölcsönözte volna.

Világhírű Hamlet alakját e tudós férfi gyűjteményében lelte a költők óriása, kinél sem az előtt, sem azután nagyobb nem volt és nem is lesz : — Shakespeare.

A drámát mindenki ismeri, s ki ne óhajtaná látni magát az ösregét, a hogy az kezdve és bevégezve van ; mert a britt költőkirály csak egy epizódot emelt ki abból : Hamlet nem halt meg azon catastrophnál, mely a drámát végzi még azután kezdődik életének zajosabb, fényesebb fele, a költő csak a sötétet rajzolta le.

Látni fogjuk, minő erővel bírta a költő a magában túlgazdag tárgyat kezelni, költői magasságba emelve a bizarr képeket, művészi tudattal válogatva ki azt, mi művének hatását sokszorozza, s ritka tárgyismerettel mellőzte, a mi az érdeket szétvonná : másfelől megtaláljuk a kulcsot Hamlet jelleméhez, hol a fájdalom miatti örültség s a tettető fonák bolondossága mintegy tükörből néznek egymásra, hogy alig ismerni fel : melyik a való, melyik az árny ?

Hamlet apja Horwendill jütlandi alkirály volt, bátor harczos szárazon és tengeren. Egyszer harczba keveredett Kollerrel, a norvég királylyal. Hogy véget vessen a harcznak, ki-

hívta ellenfelét az éjszaki tenger egyik szép pusztá szigetére, magányos párbajra; ott a szép zöld pazsiton, a tengertől körül zúgott part föfött megvívott vitézül a két fejedelmi vezér. Koller elesett. Horwendill megölte.

Ott a szigetparton eltemetteté a jütlandi alkirály megölt ellenfelét, királyi pompával zászlós halmot emeltetett fölé, a halomra nagy négyszögü követ; így egyezének meg a harcz előtt; ha Horwendill esik el; bajfele teszi ő vele e tisztességet.

Pedig jobb lett volna Horwendillnek ott elesni, mint ellenfelét eltemetni, mert a jütlandi király e hőstetteért jutalmul leányát adta hozzá nőül. Ez a jutalom lett halál-veszedelme.

Testvére Fengo, ki sem oly deli, sem oly hős nem volt, mint ő; egyaránt irigylé bátyjától a szép nőt és a trónt; s a derék bajnokot egy napon, míg aludt, fülébe öntött méreggel meggyilkolá.

A gyilkos tudott az özvegynek hazudozni, hizelkedni, gyalázta előtte a megholtat, s addig hazudozott, míg Genutha hitt neki és férhez ment férje testvéréhez — és gyilkosához.

Hamlet már ekkor felnőtt ifju volt, s a mit

a drámában apja szelleme ád neki hirül, a gyáva órgyilkolást, azt egy jó barátja, tejtestvére tudatá vele.

Az ifju szemei előtt e pillanattól fogva nagybátyja lelke egy kitárt könyv volt, melyből annak mosolygó szemein keresztül azt olvasá ki, hogy ha ez őt veszélyesnek fogja találni, neki is halnia kell.

Ekkor kezdé el csodálatos szerepét játszani, örültnek tettetve magát.

Nemes arczvonásai oktalan döreség kifejezését vevék föl, a mit beszélt, merő balgaság volt, minek értelmét nem lehetett kitalálni s ha nagyon rájött a gonosz óra, mikor legszebben felvult öltözve, leült a földre s elkezdett a porban játszani. Máskor ismét mozdulatlanul elült a tüzhelyen, a parázsba bámulva, vagy horgokat faragott kemény fából, miket a tűzben megedzett s a hamuban eltakargatott. Ha kérdezék Fengó vitézei: mit csinál, azt mondá, előkészületeket tesz apja halotti tisztességtételéhez, a min azok nagyokat kaczagtak.

Kaczagtak az együgyüek, de a mélyebbenlátók félni kezdtek az örvöngő titkosabb gondolataitól s kezdték hinni, hogy Hamlet zavart beszédének mélyebb értelme is van, s a badar

tréfák szavai alatt megtorló igazság bújdokol.

Fengo végre bizonyossá akart lenni, ha valjon Hamlet valódi, vagy csak színlett örvöngő-e? e végett elküldé őt azon ürügy alatt, hogy elméje szórakozzék, hosszabb kényutazásra, két meghitt udvaroncját adva mellé, hogy azok az úton kémleljék ki Hamlet lelkét.

Az ifju királyfi az úton még bolondosabban viselte magát, azon kezdte legelőször is, hogy a paripának farkát kantározta fel a feje helyett, s visszásan ült fel a nyeregbe.

A mint egy erdőbe értek, farkasok futottak keresztül az úton: „nézd csak, mondának kísérői, milyen szép paripák!”

— Az ám, szólt Hamlet, milyen szépen ille nének rájuk — nagybátyám vitézei lovagoknak.

A tengerparton egy széttört hajó kormányára akadtak: „nézd Hamlet, milyen nagy kés!” szóltak kísérői bámulást színlelve.

— Nagy bizony, de az is sonka legyen ám, a mit ezzel vágnak, válaszolt Hamlet.

Majd a tengertől mosott iövényre mutatva, elakarták vele hitetni, hogy az milyen szép liszt.

— Nem csoda, felelt rá Hamlet, ezek a szép átlátszó hullámok örölték azt ily tisztára.

A kémek mind feljegyzék ezt a sok badar beszédet s megirták azt Fengónak. Az udvarnál nagyokat nevettek rajtok s midőn Hamlet visszatért az útról, kérdezek tőle, minő vánkoston hált jártában, keltében? „Egy tulokkőrmön és egy kakasfejen,“ volt rá a felelet.

Mindenki átlátta, és megnyugodott benne, hogy ez bolond.

Csak egy vén tanácsos nem hitt még mind e tébolygásnak. Az ő ajánlatára azt főzték ki, hogy Hamletet összehozzák anyjával valami félreeső szobában, ott kihallgatja valaki, mit beszél anyjával? az előtt bizonyosan meg fogja nyitni szívét.

Hamlet, a mint anyjához hitták, rögtön sietett a kijelölt szobába s előbb érkezett oda, mint Genutha. Azon időben a dán fejedelmi paloták márvány padozata finoman szőtt gyékényvel volt takarva; egy ilyen összegöngyölt gyékény csomag állt a fal mellett; Hamlet elkezdett bolondos szökellésekkel tánczolni a teremben s végre felugrott a gyékényre, nagyot kukorítva rajta, összeverte tenyereit, mint szárnyait szokta a kakas.

Egyszerre megérzé, hogy a gyékény alatt emberi test mozog. A kém volt az, ki oda rejtőzött Hamlet szavait kihallgatni. Hamlet kirántá kardját, keresztül szúrta a leskelődöt s azzal kihurczolta azt és elrejté.

Ekkor érkezett a szobába Genutha. A nő elkezdett fia örült magaviseletén sírni; midőn rémületére Hamlet egyszerre megváltozva állt eléje, elmondá irtózatosszavakkal apja meggyilkoltatását s szemére hányta a gyilkossali frigyét. A nő kétségbe esett, s hogy borzalma a mit Hamlet szavai gerjesztének szívében, őszinte volt, bizonyítja az, hogy nem árulta el, mit beszélt hozzá Hamlet. A kém: a tanácsos, kinek azt hallani és odább adni kellett volna, hallgató ember lett örökre, eltűnt, senki sem tudta meg, hová lett.

Hamlet azt mondá az udvaroncoknak, midőn nagyon keresték a vén tanácsost: „kérdézetek meg a sertésektől, talán azok tudni fognak valamit a vén bolondról.“ A lovagok ezt is pompás tréfának találták, pedig valóban azok ették meg a tanácsost, mert Hamlet nekik szórta szét darabolt hulláját.

Azonban Fengo szívéből nem akart tágulni gyanú; otthon nem merte Hamletet megöletni

hanem elküldte titkos izenettel Britannia királyához.

A britt király fegyverfrigyese volt Fengónak; az izenet, mit Fengo küldött neki, az volt hogy ölesse meg Hamletet titokban.

Hamlet megérzé a veszélyt és nem rettegett tőle. Mikor útnak indult, titokban megkérte Genúthát, hogy mához esztendőre, a mikor ő vissza fog térni rendezzen nagy ünnepélyt fiának halotti torára. Akkor a nagy terem egyik végétől a másikig, a hol Fengo harcosai szoktak lakmározni, feszitse ki azt a hosszú nagykötelet, melyre ő a kemény horgokat kötözte. E horgok arra valók, hogy a koszorúkat beléjük aggassák, miket a szép leányok fonnak majd mindenféle mezei virágból.

A mint már a tengeren voltak, Hamlet leereszgeté kíséreit, s felkutatva pogyászaikat meglelte azokban apjának titkos izenetét, akkori idők divatja szerint fatáblába ékirással bevésve. Hamlet lefaragta a tábláról az irást s azt metszé helyébe, hogy a britt király adja nőül ő hozzá leányát, kíséreit pedig nyakaztassa le. A küldöttek nem tudtak olvasni, (még akkor a betűk ismerése különczségnek

járta) s jó biztonban adták át a hozott táblát a királynak, mire az mindnyájuk számára pompás lakomát rendezett.

Hamlet az egész vendégség alatt sem enni, sem inni nem akart, s általában oly kedvetlenül viselte magát, mintha restellne ott lenni.

Ebéd után, hogy mindenki a mellék szobákba távozott, a király kémeiket küldött Hamlet ajtajára hallgatózni, míg társai kérdezősködtek tőle, hogy miért nem eszik? csak nem gondolja tán, hogy mérge van az étkekben?

Hamlet azt felelte: „a kenyér vérrel volt kelesztve, a víz vas után ízlett, a húsnak halottszaga volt. Maga a királyné pedig inkább szolgálónak látszik, mint szabad nőnek.“

A király bámulva hallá a mondást kémeitől. A herceg kísérői kinevették e beszédet, de a király utánjárására kisült, hogy csakugyan a kenyér, mely az asztalon volt, oly búzából készült, mely csatatéren termett; a kút fenekén, honnan a vizet meríték, két rozsdás kard feküdt, s azon sertések, miket a lakomára leöltek, nem rég egy rabló hulláját tépték szét.

Hanem azt honnan tudhatá meg Hamlet, hogy a királyné nem született szabadnő? mert

előbb valóban a király rabnője volt. Ezt magától Hamlettől kérdezé meg a király.

Hamlet azt felelte : „a királyné felemelte ruháját, hogy be ne piszkolja a földön, ezt született fejedelemnö nem tette volna.“

A király átlátta, hogy Hamlet bölcs ember s nőül adta hozzá leányát, kísérőit pedig leöleté.

Ezen meg Hamlet jött dühbe, s haragosan követelte a királytól kísérői vérdíját, a mit az csakhogy kiengesztelje, kifizetett neki. A vérdíjban kapott aranyat Hamlet megolvasztá s beletölté két üres bodzafapálczába.

Igy élt azután álló esztendeig a britt király udvaránál, mint boldog férj és okos ember.

A mint az év lejárt, Hamlet búcsut vett nejétől, kis gyermekétől s hajóra ülve, egy szép napon kiszált Jütlaud partján egyes-egyedül.

Épen eltávozásának évnapja volt, a nagy teremben Fengo és hősei vígan ünnepelték boros kancsók mellett Hamlet halotti torát, midőn a királyfi egyszerre közéjük lépett.

Láttára visszarettentek, azt hitték Hamlet lelke az; de a mint megszólalt, ismét visszatért a régi kedv; hisz ez az igazi Hamlet, a kinek nincsen lelke.

A régi jó bolond Hamlet állt ott ismét s mi lehetett volna tőle bolondosabb gondolat annál, hogy saját halotti torára hazajöjjön.

Hamlet még azzal növelte a jókedvet, hogy ruháit felgyürve, csodálatos tánczokat járt, s maga töltögette a bort a vitézek kupáiba.

Végre azt kérdezték tőle, hogy kísérőit hová tette? erre Hamlet elővette a két bodzfabotot, azoknak vérdíjával teleöntve :

— Ez az egyik, — ez a másik . . .

Ki ne kaczagott volna rajta?

Utóbb Hamlet maga is ittasnak tetteté magát, elkezdett kardjával hadonázni, s saját úját vágta meg vele; mire, hogy több kárt ne tehessen magában, egy nagy szeget ütöttek a kardján és annak hüvelyén keresztül, ilyen formán nem lehetett azt többet kihúzni.

Végre a dorbézolók egyenként elázva a bortul, eldülöngtek ülő helyeikben, Fengó hálósobájába viteté magát, a többi ittassan hevert a leterített gyékényeken.

Ekkor Hamlet leereszté azt a csomós kötelet, melylyel anyja az ő megérkeztének örömére feldiszté a teremet, s azokra a fahorgokra, mik arról csüggtek, sorban ráhurkolta

az ittas lovagokat , valamennyit úgy megkö-
tözve, hogy moczczanni ne tudjon.

Azzal felment Fengo hálósobájába, örök,
csatlósok, mind mámortól elnyomva hever-
tek szertesztét, mélyen aludt maga Horwendill
gyilkosa is.

Hamlet akkor szép csendesen kicserélte sa-
ját kardját Fengóéval, s akkor felébreszté a
gyilkost.

Ha nem értette volna Hamlet szavából,
megérthette kivont kardjából a király, hogy
kivel van dolga?

Hirtelen kardot kapott ő is; hanem az
Hamlet kardja volt, a mit a keresztülütött szeg
nem engedett kihúzni; Fengo hasztalan kiál-
tozott segély után; míg Hamlet csapásai alatt
elesék.

Hamlet ekkor üszköt vetett a várba; rá-
zárta a bennlevőkre a kapukat, a sötét éjsza-
kában messze világító égésre összefutott a nép;
hasztalan, odabenn nem talált már egyebet,
mint elhamvadt csontvázakat pánczélba öltözve.

Ez alatt Hamlet, atyjának híveit maga
köré gyűjtve, hirtelen föllépett a nép előtt s
elmondá az egész véreseményt : a gyilkosságot
és a boszút.

A nép gondolva, hogy ki oly sokáig tudott magán uralkodni, jó uralkodó lehet, elfogadta őt fejedelmének.

Nem sokára három hajót felszerelve, hívei kíséretében, nagy pompával indult útnak Hamlet, Britanniában hagyott nejét meglátogatni. Ott öröm és diadal fogadta; a király nagy vendégséget adott a kedvéért; azonban, mikor az első áldomást Fengo egészségére akarta üríteni, mondák neki, hogy annak már fölösleges minden egészség, mert az meghalt. Hamlet volt, a ki egészségét elvette örökre.

A britt király és Fengo fegyverfrigyesekek voltak; kik egykor felfogadták, hogy egyik a másik haláláért boszút fog állani, bárha tulajdon rokonai ellen kellene is. Azon időkben nem arra volt az embereknek gondjuk, hogy tisztességgel meghalhassanak, hanem hogy haláluk meg legyen boszulva.

Az adott szó teljesítésre várt, most már egy halottnak adott szó volt az, s a régi emberek jobban féltek a halottul, mint az élőtől.

Azonban Hamlet a király veje volt és azonfölül vendége is, mást kellett kigondolni, hogy a boszú belegyen töltve rajta.

Magas éjszakon, erdős Skócia hegyei között élt egy királyi amazon, Hermotruda, kinek szépségéről és eszéről sokat tudott beszélni a hír. De a milyen szép és okos, oly harcias és kegyetlen is volt a királyi szüz, kiben annyira ment a férfi gyűlölés, hogy a ki őt szerelmével merte megkínálni, azt irgalom nélkül megölte. Nem egy ifju hős, kinek rossz sorsa a bájos tündéarczát megmutatta, vesztette el szívével egyszerre fejét.

A király tehát azt gondolá ki, hogy miután az ő neje meghalt, Hamletet elküldje Hermotrudához, hogy azt az ő számára nőül kérje.

Hamlet elindult kísérőivel a veszélyes leánykérésre; azonban elébb egy ezüst vértetkészítetett magának, melynek küllös hasábjaira eszes tettei voltak képekben kiverve, mindenik alatt egy rövid magyarázó mondat; — az egész paizon egy regényes élettörténet leírva.

A mint Skoczia rengeteges hegyein áthágva az örök ködlepte mocsárok, sötét hegyszakadékokon át egy szép viráglepte völgybe jutottak ott Hamlet pihenést engedett kíséretének, s lovaikat lenyergelve, egy kis csergedező patak

partján, letelepedett velük, hol a hosszú fáradtság és a déliverőfény, és az erdei madárfütty, és a mezők illata addig csábítá őket, még mindnyáját elnyomta az álom.

Pedig a halál ott függött fejeik fölött. Hermotruda előre hallva jöttüket, kémeivel mindenütt nyomon kísérteté őket s most, hogy elaludtak, hirtelen rajtuk rontott, hogy álmukban meggyilkolja a vakmerő leánykérőket.

De a mint meglátta a szép deli király ifjút, ezüst pajzsával betakarva, szánalmat érzett iránta, s mire végignézte a vértre metszett képeket s azok mondatait, már akkor a szánalom szerelemmé vált szívében.

Nem ölte meg és nem ébreszté fel, új érzelmektől égve, eddig ismeretlen gondolatok közt tért vissza várába az alvó ifjútól, ki nem sokára maga is meg érkezik oda kíséretével együtt s üdvözölve a királynét, átadá neki a kettős fatáblát, mely kívül a király aranypecsétjével lezárva, annak házassági ajánlatát tartalmazá.

A királyné felbontá a küldeményt, s mindenki bámulatára azt olvasá ki belőle, hogy a király „Hamlet számára“ kéri meg Hermotruda kezét, elé számlálva annak hősi tetteit.

A szerelmes hölgy nem a levélből, hanem szívéből olvasott, s Hamlet először járt életében úgy, hogy nem tudá megfejteni, mi történt vele?

A büszke amazon mosolyogva és pirulva nyújtá neki kezét, asztalához, szíve mellé ülteté őt; a mit a bor meghagyott a királyfieszé-
ből, azt elvevék a szép szemek, hogy végre elefejté otthonhagyott szelid nejét és kis fiát s elbűvölten omlott a bűbájos szüz keblére, melyen férfi szív az előtt nem dobogott soha.

Ezzel minden rendbe volt hozva: a vazalokat összehívták, a nászt nagy pompával meg-
ülték s Hamlet, mintha a feledés kelyhéből ivott volna, boldog mámorban tölté a csodás szerelem hónapjait s nem gondolt egyéb-
re.

Végre jött az idő, hogy visszakellett térnie Britanniába, a királynak hirül adni új házasságát s kis fiát újra meglátni.

Hermotruda, féltve Hamletet, mellé adott kíséretül egy sereg vitéz skótifjút, úgy bocsátá el őt magátul. A britt király már „várt“ reá; míg ő gyönyöre perceit élvezé Hermotruda ölen, addig amott köszörülték számára a halálos aczélt. Ha megkellett Hamletnek halnia egyszer, mivel Fengot, a király bajtársát meg-

ölte, megkellett volna halnia százszor, a miért leányát meggyalázta, más nőt vevén feleségül.

Midőn a britt határra ért, eltaszított neje eléje jött az uton, kis gyermekét karján hozva. Mindent tudott már. Nem jött sírni, panaszkodni, sem szemrehányásokat tenni férjének; hanem azt jött tudtára adni, hogy óvja magát atyja haragjától, mert az halált esküdött fejére.

Hamlet ezt megtudva, öltönye alá finom pánczélinget vett magára s úgy ment a király elé. Ez barátságos mosolylyal fogadta hítszegő vejét s maga mellett engedé lovagolni egész vára kapujáig. Itt a felvonó hídhöz érve, a király udvariasan maga előtt bocsátá az ifjut, s a mint az előre léptetett, hátulról hirtelen ráhajitá kelevézét.

Ámde a pánczéling feltartá a halálos döfést Hamlet hirtelen kardot rántva, visszakiálta hátramaradt skótjainak, kik a britt katonákkal párosával egy sorban lovagoltak.

Egyszerre kivillant minden kard a hüvelyből; — a két ellenséges csapat vad viadal között leterelte egymást a vár alatti síkra s ott harczolt egész a nap leszálltáig, a mikor a nyugalomvágyó köd szét választá a két sere-

get. A király és lovagjai visszatértek a várba, Hamlet csapatja az erdőben szállt meg.

Mind két részről sokan hullottak el, Hamlet megszámlálta halottait és elborzadt.

Nagyon sokan feküdtek ott.

Előre el lehetett gondolni, hogy másnap a király össze gyűjtött erővel fog rájuk támadni, s hogy álljon vele szembe Hamlet megfogyott erővel?

Ekkor azt gondolta ki, hogy mindazokat, a kik a mult napi csatában elestek, felkötöteté lovaikra, megmaradt kezeikbe szorította a kiszegzett dárdát s minden két élő harcos közé egy halottat oszta.

A mint a hajnal szürkült, már harsogtak a király seregének trombitái s újra jött az Hamlet ellen, új és kipihent erővel.

Ekkor Hamlet is előjött a maga seregével az erdőből s a mint a brittek meglátták, hogy a holtak ismét lovon ülnek s mind azok, kiket ők előtte való napon megöltek, azon halaványan, véresen rohannak rájuk, holt szemeik kinyitva, dárdáik előre szegezve; — dermesztő ijedtség fogta el mindnyáját. Be sem várták a támadást, elhányták vértjeiket s futottak a csataterrről; csak kevesen álltak ellen, azok az

utolsó emberig elhulltak, közöttük volt a király is.

Hamlet ekkor mind két nejét magához véve, hadi prédával megrakta hajóit s visszavert saját országába.

Ott sokáig uralkodott bölcs fejjel és erős karral, harczban dicső és szerelemben boldog; ha egy karjára néha négy ellenség is jutott, miért ne juthatott volna szívének is két szerelem?

Azonban azalatt Rorik, a főkirály meghalt, s utána Wiglet következék, ki féltékenyen nézte a jütlandi alkirály hírét és erejét s az elég ok volt arra, hogy őt harczra hívja fel.

Hamlet jól ismeré Wiglet túlnyomó hadi erejét, hanem azért elfogadta a kihívást. Csak egy aggodalma volt: mi lesz Hermotrudából, ha ő elvész? De a bátor amazon miatt nem kellett férjének aggódnia; ő is vértet pánczélta öltött, fegyvert kötött oldalára, úgy szállt férjével együtt a harczba, melyből sem Hamlet, sem ő nem tértek vissza.

Ott esett el a hős király, nejével és bajnokaival hősi viadalban. Ez a vége szokott lenni minden hős költeménynek.

Mennyi erőtudattal kellett birnia a nagy

britt költőnek, ki Hamletet a költészetben megérdemelt nagyságára emelte, hogy ennek tettgazdag életéből épen azon részt választotta, mely csupán lélektani ábrákat mutat, holott a későbbi események sokkal ragyogóbbak, sokkal jobban kínálkoznak regényes és csodálatos alakulásaikkal a hevült phantasiának.

A mult századbeli vitézi regények írói bizonyosan inkább a britt királylyali eseményeit választották volna; s az ujabbkori drámakészítő társulatok aligha nem tudnának valami csinos vaudevillet származtatni Hamlet és Hermotruda történetéből. Szinte csudálkozni lehet rajta, hogy még addig felhasználatlanul hagyták e kínálkozó alkalmat, ily sokat ígérő címmel lephetni meg az ujdonságvágyó közönséget: „Bölcs Hamlet! vígjáték, tánczokkal és görögtüzzel.“

A HALÁL UTÁN.

(Egy férj visiói, ki neje halálán megőrült.)

I.

Különös eszme az, nem bírom felfogni . . .

Ki jöhetett valaha arra a gondolatra, hogy az ember meghal? Itt ül mellettem, beszélek vele, kezét kezemben tartom, szemeibe nézek, s egyszer lehunyja szemeit, elhallgat; keze még itt van kezemben, és azt mondják, hogy ő már nincsen, mert meghalt.

Azt mondják, hogy el is fogják temetni; könyeznek fölötte és igyekeznek vigasztalni.

Nem tudják azt az emberek, hogy mi összebeszélünk egymással; hogy ez a sok halotti készület mind hiába történik; koporsó, szem-

födél, gyászkoszoru, fejfa, mind csak tréfa és játék. Mi tudjuk, hogy mit végeztünk együtt.

Ugy-e kedves Emelkám, emlékezel reá, hogy mit ígértél? Nem maradsz ott, vissza jössz. Nekem kedvesem maradsz; soha el nem távozol tőlem, mindig ott fogsz lenni melletttem. Nem; nem küldelek el többet mellőlem, mikor dolgozom; nem fog engemet ott léted zavarni, belenézhetsz irásomba és olvashatod, az engemet nem háborgat. Egy perczre se távozzál el tőlem többet. Ha sétálni akarsz menni, félbehagyom munkámat és veled megyek.

Eddig is szerettük egymást, ezután még jobban fogjuk szeretni. Megvénülünk szépen együtt: milyen szép fogsz lenni fehér hajjal; hogy fogjuk majd egymást nevezni „édes öregemnek.“

Csak már vége volna ennek a szomorú harangsónak.

Ha ezt a harangot, és ezt a énekszót hallok, még magam is elszomorodom. Alig állhatom meg, hogy ne sírjak. Pedig hogy megbántanálak azzal! Hogy neheztelnél rám érte, hogy hát nem hittem ígéretednek? tudtam kétkedni benned.

Nem kedves Emelkám. Vigyétek már azt

a koporsót; minek ez a hosszas tartóztatás? úgy sem igaz ebből semmi; valami csalárd kigondolta s az együgyűek elhitték. A kiknek nincs hitük, a kik még tán örülnek annak, hogy egy halottat eltehetnek a föld alá.

Indul már a menet: hogy döcög a szekér fekete terhével! Az emberek megállnak és olvassák az aranyos betűket; „meghalt húsz éves korában“ s úgy sajnálkoznak rajta. Én pedig úgy nevetetném az arczom elé tartott kendő mögül: a bolondok, azt hiszik, hogy ő meg van halva; pedig ő jól tudja, hogy mitörténik itt? Ha ezen át kell esni, legyen meg, azután elvetettük a gondját.

Megint énekelnek és harangoznak; már ez örökké így fog-e menni? Mennyi nézőnk van! Érdekes tragoediát játszunk; húsz éves nő koporsója után gyászoló férj tántorog. Láttam ilyent a színpadon is, akkor is csak így sírtak rajta, pedig tudta minden ember, hogy a mint legördül a függöny, halottak és gyászos felek mennek haza karöltve, vacsorálni.

Végtére valahára eljutottunk a czélhoz; hányják már a földet a koporsóra. Ez még is kellemetlen hang, mikor így kong a hantoktól ütött deszka, mindig tompább a zuhogás, utoljára

rátaposnak a földre s egy egész halom támad fölötte; ha az ember azt gondolná, hogy ott csakugyan maradt valaki odalenn, a kivel még tegnapelőtt beszélt, a kinek szemei reá mosolyogtak, a kinek keze melegen szorítá az övét, képes volna megörülni bele. Én bámulom, hogy az emberek, a kik ezt elhiszik, képesek hazamenni a temetőből és ott hagyni egyes-egyedül azt, a kit ide hoztak.

No de siessünk innen; Isten hozzád fehér virágos akácza; engem várnak oda haza. Köszönöm, hogy olyan szépen virágzol itt a sír mellett.

II.

Kissé reszketett a szívem, midőn ajtómat fölnyitottam; egy perczig nyugtalanított a kétség: ha valyon igaz-e az? De hogy tudtam kételkedni? Van-e nekem józan eszem, hogy azt ne higyjem, a mit látok?

Ott feküdt az én kedvesem most is, fehér ágyában és aludt; csendesen léptem oda, hogy felneébrezzem; arcza befelé volt fordulva és könnyü pirosság ömlött el rajta; fehér karja kívül volt takaróján, szépen lehúztam hálóköntösének csipkeújját kezefejéig, hogy meg ne

hüljön. Erre feltekintett, és rám mosolygott. Kérdezém tőle, hogy jobban van-e? Sokkal jobban. A mióta betegsége megfordult, sebesen tér vissza életereje; hanem orvossága elfogyott, azt újra meg kell rendeltetnem. A cselédnek mondtam, hogy siessen a gyógyszer-tárba, s mondja, hogy a tegnapelőtti recipét újra készítsék el. A cseléd nem sokára visszajött és azt mondá, hogy a gyógyszerész bámulva kérdezé tőle : hogy mi szükség már arra az orvosságra? — A bolond! Mit kérdezi ő, hogy mi szükség az orvosságra, ha én úgy kívánom; az ő dolga elkészíteni azt és nem okoskodni. Az van még hátra, hogy a patikárosok is okoskodjanak. Hozd az orvosságot!

Óh az én kedvesem igen jó beteg; pontosan, a mint az óra üt, maga kéri az orvosságot; én szoktam azt neki kanalába tölteni. Igen jó orvosság; az Isten is áldja meg azt az orvost érte, a ki azt rendelte.

Mintha jelszóra jönne; épen itt lép be az orvos; a derék ember; meg kell őt ölelnem. Ugy-e hogy nőm most már minden veszélyen kívül van? Tapintsa üterét; nem ver már lázasan, szemei is egészen tiszták. Köszönöm önnek figyelmét. Ine húsz aranyat készítettem

itt ön számára, szegény ember vagyok, ez minden pénzem most; de örökre lekötelezett adósa maradok.

Az orvos nem tudom miért nézett rám olyan zavarodottan; a pénzt nem fogadta el, s hogy rá erőszakoltam, a cselédemtől küldte vissza, nekem pedig azt mondta, hogy siessek mentül előbb e városból; utazzam egy ideig, vagy menjek rokonaimhoz, keressek szórakozást.

Én? jelenleg? Midőn feleségem betegen fekszik. No ez szép volna tőlem. Nekem úgy látszik, hogy ennek az orvosnak valami kerék hiányzik a fejéből. Az igaz, hogy tudományos ember, hanem raptusai vannak; már sokszor vettem rajta észre. Sajnálom szegényt.

Majd meg ismerőseim kezdenek terhemre lenni: odajönnek csoportostul a nyakamra s elkezdenek vigasztalni, mintha nem tudom micsoda nagy baj ért volna. Emlegetik sajnálkozva szegény nőt. Csitt! az Istenért! Itt a beteg előtt! hiszen mindent meghall; gyérünk inkább a mellékszobába. Olyan zavartan beszél minden ember, mintha az öt érzéke közül valamelyiket elvesztette volna.

Úgy hívogatnak magukhoz, s ajánlkoznak,

hogy éjjelre ott maradnak nálam. Én meg nem foghatom, hogy lehetnek az emberek olyan to-lakodók?

Engedelmet uraim; betegem szavát hallom, sietnem kell hozzá.

Itt vagyok kedves Emelkám! leráztam minden embert a nyakamról, most már egye-dül maradhatunk: mi ketten.

III.

Ma kelt fel először az ágyból az én kedves Emelkám; mennyire elfogyott betegsége alatt! Egy ruhája sem illik rá; kénytelen voltam a szabót elhivatni, hogy derekait igazítsa ki mind.

Ez a szabó bolondos egy fiú! Hogy kacza-gott minden szavamon, a mit mondtam neki. „Szűkebbre csináljam úgy-e? Szalagokat is rak-jak rá? új csipkéket a gyűrődöttek helyett?“ Ezen ő mind olyan jó izüen tudott kaczagni.

Kértem, hogy egyet a ruhák közül délutá-nig igazítson meg; azt a világoskéket, a mi olyan jól illik az ő halavány arczához, szöke fürteihez; mindig úgy szerette a világoskéket. Ma szép idő van, ki akarom őt vinni sétálni, ki megyünk a városligetbe, egyet fordulunk a

szép napfényen, az neki jót fog tenni. Kérem igen szépen hozza haza délutánig azt a ruhát.

A szabó egy darabig nevetett, akkor elkezdett sírni, hogy a könnyei csorogtak a két szeméből.

Már az igaz, hogy sohasem láttam ilyen csodálatos bohókás ficzkót vén emberben.

Még is jókor haza küldte a ruhát, azt izente hogy új évkor ráér majd elküldeni az árjegyzéket, ne siessek vele. Milyen jó ember.

Gyönyörű délután volt; bérkocsit hozattam; kimentünk a városligetbe; a tónál Emelka leakart szállni, hogy karomon egyet sétáljon a fák között; szép zöld volt már a mező mindenütt, a fákon kis madarkák énekeltek, mi ott andalogtunk karonfogva s beszélgetünk mindenféle kedves dolgot. Emelka azt óhajtott, hogy bárcsak egy ibolyát találna a harasztban. Én azt mondtam, hogy még nincsen ideje; de ő még is talált egyet, azt leszakította, és gomblyukamba tűzte. A ki nem hiszi, megmutatom; most is itt van.

Egészen felüdülve tért haza, a fris levegő nagyon használt neki; olyan jó kedve támadt. Leültünk a zongora mellé s játszottunk négy kézre egy mazurt Chopintól. Megpróbáltam,

hogy ha én elhagyom, tudja-e ő tovább? akkor ő is abba hagyta; azt mondta, hogy nálam nélkül nem tud semmit és nevetett . . . óh, olyan szép, mikor nevet!

Igy mulattunk egész vacsora idejeig. Ma vacsoráltunk egész betegsége óta először együtt; magam készítettem el terítékét oda mellém, nem biztam a szobalyányra, nehogy valami hiba legyen és ő haragudjék. Kedvencz étele volt; szokás szerint én tettem tányérjára; de olyan keveset evett; alig látszott meg az ételen; én nem tudom, mivel él?

Azután lefektettem, eligazítám vánkosait; odakészítém fejéhez kis poharát, csengetyűjét. Igen szépen kért, hogy olvassak neki valamit Petőfiből; azt mindig nagyon szerette.

Elővettem a könyvet és olvastam neki sokáig fennhangon.

Addig olvastam benne, míg egyszer a czipruslombokra fordítottam; valami úgy elszomorított egyszerre; — hirtelen becsaptam a könyvet és letettem kezemből.

Alugyál már én kedvesem.

IV.

Nagyon elszoktam már az emberi társaságtól. Nála nélkül nem tudok sehova menni. Ha egy óráig kinn vagyok valahol, olyan nyugtalan leszek, futnom kell haza, hogy meglássam: nem történt-e neki valami baja? Ő pedig úgy nem szeret emberek közé menni; ha hozzám jönnek is mások, félre ül az ablakhoz, és nem elegyedik a társalgásba; alig veszik észre, hogy jelen van. Legtöbbször szobájába távozik, ha valami profánus ember jön hozzám s nem kérdezősködik tőlem, hogy ki volt itt?

Nem engedem őt a háztartás gondjaival vesződni; minden után magam látok; én pörlekedem a cselédekkel is; épen ma kergettem el a szobaleányt; a szemtelen! mikor Emelka ledült hálósobájában aludni, ez rányitogatott ajtót ablakot, elkezdett porolni s. még danolás-hoz fogott. Milyen ez a cselédség?

A fehérneműt is magamnak kell számbavennem. Olyan tisztán marad minden ruha, a mit levet, a hogy felvette; és soha sem szakad semmi rajta.

Én nem is tudom, hogy ő miért nem tesz úgy, mint más nő, a kinek oly sok pipere kell; soha

eszébe sem jutna, ha én meg nem lepném néha egy-egy új divatú mantilleal, új kalappal; azok is mind olyanok maradnak hónapok mulva is, mint uj korukban voltak.

Különben én nagyon szeretem, hogy így van; egészen elszoktatott a kávéháztól, most este is odahaza ülök, s ha abba hagytam a munkát, előveszszük a sakkot és eljárszunk késő éjfélig; különös, hogy ő csak a feketével tud játszani, én meg csak a fehérrel; ő többször megver engem, mint én őt, mert sokszor igen szórakozott vagyok.

A multkor eszembe jutott, hogy arczképét még nem bírom; ő soha sem akart senkinek ülni; kértem, hogy tegye meg nekem; valami keveset tudok festeni, fiatalabb koromban sok arczképet rajzoltam mulatságból. Ez különösen jól sikerült. Barátaim, a kiknek megmutattam, a bámulattól alig birtak magukhoz térni. Azt mondták, hogy ez csodálatos. No bizony nagy csoda kell ahoz, valakit, a ki elénk ül, vonásról vonásra lerajzolni; — egy kis technikai ügyesség az egész.

V.

Kezd már hozzá szokni, hogy eljárjon velem a világba.

Meglátogatjuk néha együtt a műtárlatot, a hangversenyeket, s rendesen eljárunk a színházba, akármit adnak. Bérlettem két zártszéket, egyet az ő számára, másikat magamnak; ott ülünk együtt az utolsó jelenésig. Egyszer valami csavargó jegyszedő, nem a rendes, szinte zavarba hozott. A mint át adtam neki mind a két jegyet, csak az egyiket akarta elvenni, azt állítva, hogy hiszen csak magam lépek be. Pedig Emelka is ott volt a karomon. Más ember, ha ittas, egyet lát kettőnek, ez megkettő helyett egyet. — Ritka tünemény a világon.

A farsang kezdetén egy meghívó jegyet kaptam valami táncmulatságba, a mit fiatal urak rendeztek. A meghívó jegyre csak az én nevem volt egyedül írva. Nagyon felingerültem rajta, siettem rögtön a rendezőhöz : „barátom, megbántás akar-e ez lenni, vagy mi? azt tudjátok, hogy nekem feleségem is van, tudtok tán valami okot rá, hogy öt kihagyjátok, mi-dön engemet meghívtok?“ A rendező kimenté

magát; tévedésből történt s utána írta a jegyre
nőm nevét is.

Elmentünk oda.

Újdonat új bálköntöst varrattam Emelka
számára a legutóbbi divat szerint, fehér csipke-
fodrok voltak rajta, zöld virágfüzérékkel.
Olyan volt benne, mint egy tündér:

Az egész bálban nem volt szebb nő, mint
az enyim; büszke is voltam reá. Nem tánczolt
senkivel, csak mindig én velem sétált; valami
gróf * * jött oda egynehányszor hozzám, a ki
úgy tett, mintha velem akarna beszélni; pedig
látszott, hogy nőm szépsége csalta oda; az
igen kellemetlenül hatott rám; nem is marad-
tunk ott soká; a nyugóra alatt elhagytuk a
tánczteremet. Jobb minekünk otthon ket-
tecskén.

Mikor az ember úgy szereti egymást mint
mi, s úgy nem tudja azt eltitkolni, mint mi,
akkor csak kellemetlenül érinti minden talál-
kozás avatatlan emberekkel.

Szeretnék valami puszta szigetben lenni
egyedül ő vele; hogy senki se tudna felőlünk
semmit. — Sértenek engem az emberek
szemei.

VI.

Meg kell tébolyodnom, meg kell tébolyodnom! Nem találom idehaza nőmet!

Ma reggel még megcsókolt, midőn hivatalos dolgaimba mentem s midőn visszatértem, nem volt oda haza.

Semmi, semmi nyoma, hogy hova távozott? Nyargalok, mint az örült, egyik szobából a másikba, nem találom sehol; kifutok az utcára, azon reményben, hogy mire vissza térek, már akkor otthon lesz; — hasztalan; ő nincs ide haza.

Nincs ide haza! Hát mehet ő valahova nálam nélkül? Hát teheti ő azt, hogy ne legyen ott, a hol én őt keresem? Hogy történhetett az? Ki magyarázza azt meg?

Valami rossz szellem jár szivemen keresztül; sejteni kezdek, és azt jobb volna nem sejteni; ő hűtelen hozzám! Igen, igen, láttam, midőn lopva tekintett vissza arra a grófra, a ki ama tánczvigalomban úgy kerülgeté; óh én mindent jól észretudok venni.

Vártam rá késő estig; akkor vettem kalapomat, rohantam gróf *-hoz.

— Uram; engemet nőm mai nap elhagyott;

önnek tudnia kell, hogy hol van ő? Feleljen erre rögtön és azután menjünk el valahova, a honnan egyikünknek nem szabad visszatérni; mert én beteg vagyok, s engem nem gyógyít meg más, mint a vér; — akár az öné, akár az enyim.

Óh ez az ember tudta nagyon jól, hogy én őt megfogom ölni, azért is beszélt velem olyan szeliden, olyan csillapítólag.

Kért, hogy ne háborogjak. Fogadta becsületszavára, hogy nem adott okot ingerültségemre; többen is voltak nála, azok mind odajöttek hozzám, kérleltek, csillapítottak; elmondták, hogy tán nincs is úgy, a hogy én gondolom. Tán rokonaihoz ment nőm, s majd vissza fog térni, tán valami véletlen baj érte.

Úgy bántott, hogy ezek az emberek mind úgy beszéltek velem, mint valami beteg emberrel. Végre egy hideg képü férfi erős hangon rám rivallt.

— Ugyan nem szégyenli ön, okos ember létére, ilyen lármát csapni és nejét hirbe hozni minden alap nélkül. Okos ember az ilyesminek elébb végére jár, s azután verekszik, de épen nem üt zajt.

Ez csakugyan meggyőzött. Igaza volt. Ne-

kem csakugyan hallgatnom kellett volna, és nem kiabálnom ki, a mi velem történt. Meghunyászkodtam. Hazamentem. Bezárkóztam szobámba, és elkezdtem sírni. Egész éjjel sírtam. Óh én nem tudtam hozzá szokni, hogy ily egyedül legyek ide haza.

Úgy dúlt bennem valami. Reszketett minden tagom. Azt gondoltam ki magamban, hogy megfogom őt ölni, ha újra megtalálom. Igen! Megfogom ölni. Látni akarom még egyszer úgy a kóporsóban fekvő, a hogy már egyszer láttam s akarom, hogy annak én legyek az oka. Akarom. Nem lehet annak a gyűlöletnek a fenekét megmérni, a mi most az én szívemet eltölti.

Úgy tetszik, mintha hálósobájában zörögést hallanék. Hazajött; a mellékajton jött be. Hallom a selyemsuhogást, a mint köpenyét leveti. Hah, hol van a kés, a mit megköszörültem!

Felszakítám az ajtót dühösen, kezemben az éles késsel, ott állt ő előttem; olyan szelíden, csendesesen, mint máskor, s én — kiejtém kezemből a vasat s odarogytam lábaihoz, elborítva azokat csókjaimmal, könyeimmel s fuldokolva rebegém.

— Óh, Emelkám, hol voltál, hol voltál ilyen sokáig?

Ő elébb nem akart felelni, hanem utóbb megszánt, lehajolt hozzám, és sűgött valamit, hogy hol volt? a mitől az én ereimben meghűlt a vér : a forró gyűlöletet, az örvöngő szenvedélyt egy percz alatt halálos zsibbadás jege váltotta fel.

Azt sugá, csendesen titkolózva, — hogy ott künn volt — a temetőben, — megnézni ottani szállásán — elférünk-e mind a ketten? Engem ájulva vettek fel onnan.

VII.

Most beteg vagyok, igen nagy beteg. Azt mondják, ideglázam van, félre is beszélek néha.

Tehát elférünk-e ott mind a ketten?

Emelka itt ül ágyam mellett, s ápolgat és szemeit le nem veszi rólam.

Hogy meghalaványodott néhány nap alatt, keze olyan hideg, mikor kezemre teszi, mint a jég és szemeinek alig van valami fényük.

Néha úgy tetszik, hogy nem egyéb már, csak egy árnyék.

Magam is ily árnyék fogok lenni.

Lám — harmadszor virágzik azóta az ákác! !

Nem sokára bátran mondhatják az emberek szobámban minden székre, hogy az üres szék; nem fog azon senki ülni, mikor ők nem látják.

Halványulsz, reszketsz ágyam mellett, szelid alak; a mint életem lángjai lohadnak, úgy enyészik a te alakod is; az utolsó lobbanásnál eltűntél velem együtt. Tedd a kezedet kezembe. Nem sokára majd megtudjuk: mennyi hát igaz a halálból?

A R R I A.

Az élet keveseké, törékeny kincs, melyet senki vissza nem adhat, mindenki elvehet, — a halál mindenkié, melyet mindenki adhat, senki el nem vehet.

Mindenki szeret a halálnak saját lelkével összeillő arcot adni, ha róla gondolkozik. — Egyik őszén megnyugodva, megsiratva szeretne meghalni, a másik ifjan, fehér koszorúval homlokán. Egyik nyájas reggeli kék eget kíván halotti ágya fölé, körül a pacsirta énekét és a tavaszvirágok illatát, halk zokogást ágya fejénél, meleg napsugarat hidegülő arczán; másik csaták viharai közé viszi képzeletét, kergetve és keresve a halált, küzdve, csatázva,

vihar és földrengés közepett, ott esni el a csatakiürt rivallása mellett, látni a győzelmi zászló lobogását, s lehajolni és megcsókolni utolszor a földet és meghalni.

Ki a haláltól retteg, vagy nagyon szereti az embereket, vagy nagyon fél az Istentől.

Elmondom tinektek, milyen halála volt Arriának.

Nő volt, — Rómában született, római polgár neje.

Rómában uralkodott azon időkben Claudius Tiberius Drusus.

Claudius Tiberius Drusus!

Minő álmaik vannak a Néroknak a halál után?

Szomjazod-e még a túlvilágon is a vért, reszket-e szived a vággy miatt, midőn az esti szellő az olasz égöv tüzzemü leányainak keblén árnytalan szellemed végig fuvallja, kiknek ösanyjaik egykor oly forrón ölelték melleidet? sírsz-e, midőn a felszabadult helota sirodát mezetlen lábával megtapodja? kinek ösapját egykor vadakkal tépetted össze?

* * *

A circusban ordított a nép.

Az imperator közmulatságot tartott.

Elefántok küzdöttek tigrisekkel; pokoli bögés reszketteté az eget; az óriás vadakszörnyü lábainak tombolása alatt rengett a föld, a csíkos fenevadak föl-fölreppentek a magasba, elhajítva a bőszült elefánt véreissé tépett ormánya által.

A nép ordított és embervért akart látni.

Izmos mezetlen férfi löketék a circus közepére, kezében széles rövid kard, feje födetlen, izmai vaskemények, arcza merész.

Egy szemközi kalitka csapóajtaja felvonatik s méltóságos léptekkel mozdul ki belőle a puszták királya, az afrikai oroszlán. Hosszu fényes sörénye a nap fényében aranyat játszik, piros nyelve kilógg szájából, morgása mint a távoli mennydörgés, farkával a földet korhácsolja.

Szemközt állanak a férfi és az oroszlán.

Mindenik érzi hogy méltó ellenére talált.

Az oroszlán meghajtja derekát, földnek feszíti fejét, sörénye egyik oldaláról a másakra repül, — ordításától végig reszket a circus épülete.

— Biafora! kiáltja a férfi, lábával a földre dobbant, nagy melle kifeszül s érczkarját föl emeli a ragyogó karddal. Egy szökés; — mindkét királyi állat egymásra rohan, az oroszán iszonyu körmeit a férfi vállába csapja, ez pedig torkon ragadja őt s a földre tiporva vas térdeivel gyomrára gázol, s míg a pusztai fenevad balkarját széttépi, hideg vasát szívébe taszítja.

A nép tapsol. A férfi föláll, diadalmas arczcal mutatja föl a vértől gőzölgő kardot, lábát a holt oroszán fejére teszi. A nép tapsol, — a gladiator leesik legyőzött ellene mellé — és meghal. A nép tapsol.

Több vért, több vért akarnak látni.

Fehérbe öltözött nők csoportjai hajtatnak a térre. A keresztyénség martyrjai, kik, mert nem akartak áldozni a bálványisteneknek, maguk hozattak áldozatul nekik.

A martyrnők egymást sirva karolják át s szent hymnust énekelnek a magasságban uralkodó nagy lélek dicséretére. A halál percze nem oly irtózatossá lett előttük, mint édesek a tulvilág gyönyörei.

Hirtelen több rekesz nyitattik meg. Hete-kig éheztetett hyenák bocsáttatnak elő, száz

fenevad, mely emberarczhoz soha nem szokott, s melyeket tüzes vasakkal tettek dühösekké.

Halálhirdető vonítás hangzik e sírásó vadak tajtékzó szájából, vegyülve a nép tapsaival s a vértanuk szent énekével.

Ki az, ki ott a középben lehangosabban tapsol ?

Ő az, Tiberius Drusus.

A hyenák előrohannak a térre.

Tiberius kihajlik erkélyéből s úgy tapsol és palástja lobogtatásával uszítja a vadakat.

E perczben a Tiberius mögött álló férfiak egyike, Cecina Paetus, undor és borzalom szavával monda mellette álló barátjának :

— Nem tudom : az emberek szánandóbbak-e, vagy az istenek, hogy engednek egy nyomorult embert istenné válni a földön ?

— Valóban. Felelt rá a megszólított; csak egy taszítás kellene neki, és ő maga is ott heverne a fenevadak között.

— E gondolatot ne hagyjuk meghülni. Szólt Paetus és egy lépést tett előre.

Barátja visszatartá.

— Megállj, hadd tegyem én; — neked nőd van otthon.

És Cecina Paetus engedte jó barátját előre menni.

Az a tapsoló tömeg közt egészen közel furakodék Tiberiushoz; most melléje ért, — kezével elérhető : — ekkor ohahajolt hozzá — és a fülébe súgott valamit.

Az embernek, míg odáig ért, eszébe jutott, hogy sokkal hasznosabb lehet nézve, ha a helyett, hogy Tiberiust megölné, felfedi előtte hogy itt egy egész összeesküvés van, mely őt megakarja ölni.

Amúgy csak egy földi istent tett volna emberré, így magából csinálhatott félistent.

A mint Cecina Paetus meglátta, hogy barátja Tiberiusnak suttog, egyszerre észrevevé, hogy el van árulva s hirtelen kimenekült a bámuló tömeg közül s lakására futott.

Egy óra múlva caesari zsoldosok állták el a római polgár házának ajtaját, Tiberius iszonyu boszút esküvék fejére, ki kedvencz mulatságát így elrontotta.

Megesküvék : hogy mindazoknak, kik Paetus cimborái voltak, vére folyni fog, s a polgárt soha még nem talált kinokkal fog kényserítettetni azoknak kivallására.

Szép, fiatal neje volt a polgárnak, — Arria.

Mikor meghallá férje veszedelmét s a még nagyobb vést mely a hazára jöhet, ha férje összeküvése részeseit kivallja; hozzá sietett s egy éles tört adott kezébe, hogy ölje meg magát.

A férfi ki százszor látta szemközt a halált, ki a csatákban sokszor fölkereste azt, benuktan álla most s az átadott tör kihulla kezéből. Nem volt ereje azt ön szívébe döfni.

Látta körül a szép eleven világot, a mosolygó eget, az életet, zajával, hullámozásaival, s nem volt bátorsága az ismeretlen sírt megnyitni maga előtt, melynek csak sötétsége látszik.

Látta keblén csüggni a szép ifju hölgyet, kinek ölében a mennyországot birta, s nem volt bátorsága a sír férgéihez kebléről leszállni.

Künn Tiberius zsoldosai törték rájok az ajtót.

Ekkor Arria fölvette a tört, mit férje elejtett, s elébb önkeblébe döfte, ugy adta át azt neki.

— Nem fáj a halál Paetus! szólt és mosolygott — és meghalt.

Percz mulva mindkettőjük szívvére összeomlott.

Lelkeik együtt szálltak a Styx szomorú révéig.

Ilyen halála volt Arriának.

HÁROM A TÁNCZ!

Bécsben, ez előtt néhány évvel, a farsang alatt történt ez a furcsa eset. Valóban furcsának kell neveznem, ez az illő mellékeve; mert egy részt nagyon tréfás, más részt meg nagyon különös.

Előkelő urak bált adtak és tánczoltak. Ebben még semmi rendkívüli sincsen. A tánczolóknak között volt egy szép halavány baronesse, fiatal tizenhat esztendő leányka. Hogy honnan tudom ilyen bizonyosan hány esztendő? azt majd néhány sorral alább megmondom. Óh én nekem igen hiteles bizonyítványom van erre, „Schwarz auf Weisz“ a hogy Bécsben mondják. Ebben az esetben „Weisz auf Schwarz.“

A baronesse neve nem tartozik a dologra, valamint a többi szereplőké sem. Elég azt tudni, hogy mi történt?

Az egész finom világ azt tartotta, hogy a baronesse igen szépen tánczol. Nagy bájjal a francziát, nagy hévvel a lengyelt, tündéri könnyűséggel a waltzert.

Azután azt is beszéltek, hogy olyan karcsu termete nincs senkinek, mint neki, araszszal átlehet érni derekát. Mind ez nem volt titok, szabad volt tudni akárkinek.

Egyebekre nézve pedig a baronesse igen szép és szeretetreméltó volt, s minthogy méltó volt rá, szerették is, és épen jegyben járt egy derék fiatal huszár-kapitánynyal, a ki nem volt ugyan magas származásu és a mellett szegény legény is volt; de azért mint nemesszívü derék ember, megnyerte a szivét a fiatal gazdag hölgynek, kinek nem élt sem atyja sem anyja, s kezével szabadon rendelkezett; aztán a baronesse elég gazdag is volt. Akárkire nézve jó partie; a kis huszártól elegen is irigyelték.

Abban az említett bálban rózsaszin öltönye volt a baronessenek, fehér gyöngyvirág díszitménnyel, hajában piros rózsák voltak, mellcsattja egy rubinokból alkotott virág. Azért

irom le olyan körülményesen egész öltözetét, mert arca is olyan szép piros volt; s aztán lesz még arról valami kérdés.

Az első waltzernél egy fiatal dandy felkérte őt egy tánczra. Kitünő ifjú volt a társaságban; ő volt az Adonis, a bálkirály; szebb barkót képzelni sem lehet, mint az övé.

A baroness elindult vele; csakúgy repültek, mint két tündér, kiket Strauss hegedűje megbűvölt.

A tánczterem jó hosszú; azt szép munka egyszer körültánczolni. Az Adonis és tánczosnéja kétszer megtették ezt a körutat pihenés nélkül. Ez már bravour; ez hősi tett és valóban bámulatra méltó. — Mikor másodszor visszatértek a baldachinhoz, honnan a baroness elindult, ő megakarta köszönni tánczosának a fáradságot; de az nem bocsátá.

— Óh nem baroness! súgá neki; három a táncz.

S azzal tovább rohant a tündérkaréj, egyik keringőpár a másikat üldözve, lihegő kebellet, izzadt homlokkal, káprázó szemekkel; az Adonis és a baroness repültek a viharhajtotta sorban.

Mikor aztán harmadszor is visszatértek a

baldachinhoz, a baronesse csak összerogyott és aztán nem is kelt fel többet. Megvolt halva; de olyan szépen meg volt halva, mintha egy esztendeig készült volna hozzá.

Rózsaszínü tánczruhában, piros rózsákkal a fejében, a legszebb viaszszárga halott, a milyent csak valaha egy tánczteremben láttak.

Persze, hogy azért nem lett vége a bálnak. Harmadnap a baronesset eltemették; a koporsó a bizonyágom, hogy csak tizenhat éves volt; fekete bársonyra ezüst szegekkel úgy volt az kiverve.

Az Adonist ez az eset arra a farsangra minden versenytársa fölé emelte; ő lett a lyonkirálya a jó társaságoknak; mindenki iparkodott ismeretsége után, a delnök törték magukat érte, hogy vele tánczolhassanak, salonjaikba megnyerhessék, — liaisonokat kezdhessenek vele, stb.

Hogy is ne! Egy férfi, a ki egy delnöt halottá tánczol? Lehet ennél érdekesebbet képzelni. Meglehet, hogy a legutolsó fordulókat már egy holt nővel tánczolta. És valóban ő maga is dicsekedett vele, hogy egyszer csak kezdte észrevenni, hogy tánczosnéja egészen a karjára nehezül, hogy fejét nagyon hátra

hajtja, hogy szemei elvesztik fényüket; és ajkai mereven szétnyílnak. Láttá mikor meghalt, és még sem jött zavarba, elvégezte vele a tourt, és visszavitte a helyére. — Lehet ennél nagyobb lélekjelenlétet képzelni? Ez sokáig közbeszéd és általános bámulat tárgya maradt.

Hát még az a jó élcze hozzá, hogy ez által a kis huszár-kapitány egyszerre özvegyen maradt. A menyasszonyát úgy szólván a szeme láttára ragadták el az órra elől. Ez igazán különös tréfa. Szegény fiú! Azt mondják hogy szerette; no annál nagyobb baj neki, hogy meghalt. Ki tehet róla? Pedig épen quietált is, mert menyasszonya úgy kívánta. Némely embernek különös fátumai vannak.

Úgy hiszem, hogy a mennyien bámulták a divatlyont, épen annyian nevettek a szegény pórul járt völegény felett; s legelőbb is az ő baját felejtették el. Nem is sokat kérdezősködtek felőle többet, eltűnhetett, a merre neki tetszett; nem tartozott a társasághoz. Most az egyszer lett volna alkalma bejuthatni a parfümeös régiókba s most is elwalzereztek a szerencsáját.

Az Adonis egy egész esztendeig divatkirály maradt még; akkor leszorította a dicsőségből

valami muszka herczeg. A divatvilágban nincsenek nemzetiségek, ott cosmopoliták vagyunk.

Adonisunk vigasztalta magát a zöld asztalnál; — nem a szónoklatok asztalánál, — hanem a hol a finom emberek elnyerik egymásnak a faluit, birkáit, és jövődöbeli árendáit.

Ott ő elkezdett különös kegyencze lenni a szerencsének. A milyen félelmes vetélytárs volt eddig a salonokban a férfiakra nézve, épen olyan félelmes játszótárs kezdett lenni ama csendesebb szobákban, a hol nem beszélnek szerelemről.

Igen szépen nyert, és volt esze; nem pazarolta el a pénzét, hanem vett rajta egy csinos dominiumot valahol Morvaországban.

A finom körökben erre egy ügyes élcz kezdett el körutat tenni :

— Tudjátok, Asztolf barátunk, hol vett magának jószágot.

— Hol?

— Makaóban . . . .

Ez az élcze elég jól elterjedt az ismerős körökben, casinóknban, a sport emberek gyűl helyein : hallhatta, a ki beavatott volt; hanem azért profanusabb körökbe nem szivárogt

hatott az le, mert hiszen ki érintkeznék azokkal?

Maga Asztolf is jól ismerte ezt a calembourght s ha úgy jó kedvében mondták neki, nem is haragudott érte. Jó barátoktól sokat felvesz az ember.

Hát egyszer egy bécsi újság hírtárczájában szórul szóra nyomtatva lehete olvasni ezt a tréfát „derék sportmaneink egyike, **Asztolf egy on dit szerint igen szép jószágot vásárolt magának — Makao félszigetén; úgy beszélük, hogy ott szándékozik megtelepedni.“

Ah ez csunya affront! Hol van az a szerkesztő? adja elő, ki írta azt az ujdonságot? A canaille! Hogy mer ő arra a vakmerőségre vemedni, hogy a mit különb emberek egymással tréfálnak, odább adja! Fricskát a nyomorultnak!

A dandy rögtön sietett a szerkesztő irodájába s igen röviden szárazon elmondá neki, hogy miután őt így insultálni merte, válaszson a kettő közül: vagy nevezze meg azon cikk íróját, vagy menjen verekedni maga. — A harmadik in petto marad: ha nem teszi, fricskát kap a semmirekellő.

A szerkesztő öreg ember volt, és rövid-látó,

azt mondta, hogy ő bizony verekedni csak tollal szeret; nem is tanult más fegyverrel vinni, mint késsel és villával; hanem azt meg teheti, hogy a kérdéses cikk íróját előadja, az egy igen derék alapos készülségű ifjú, ki nem rég jött a laphoz; itt dolgozik a mellék szobában, majd mingyárt ki fogja hívni.

— No hát csak ide azzal a tudós ifjúval! monda Asztolf s szembe állt az ajtóval, melyen annak ki kelle jönni, hogy fog az majd megrettenni tőle!

De hogy megrettent ő attól, midőn az kilépett. A pórul járt vőlegény volt az.

— Én irtam a cikket uram; a hol és a mikor önnek tetszik, felelek érte, hogy miért tettem?

Ez átkozottul jól volt játszva. Rég kereste ő az alkalmat, hogy Asztolfba valahogy beleköthessen; de az is vigyázott magára. Annyi belátása volt, hogy ez az ember őt halálosan gyűlöli; hanem hiszen könnyű volt minden találkozást vele kikerülni, csak nem kellett saját rangkörét elhagynia; akkor két egészen különvált világban éltek.

És ime a kelepce olyan jól volt ásva, hogy ő saját maga jön felkeresni azt, a kivel ta-

lálkozni nem akar, ő maga hívja azt ki fegyveres elégtételre, a kinek nem akart megragadható ürügyet adni arra, — hogy az kihívassa ki őt.

Minden visszalépés még gondolatban is képtelenség volt.

Azt mindenki tudta jól, hogy a volt huszár remekül tud vágni és löni. Kardra bocsátani őket, annyi volna, mint ellenfelét mészárszékre vinni. A segédek pisztolyt választottak.

Mindent elkövettek, hogy a párbaj kimenetelét sikeretlenné tegyék, a mit csak a szabályok és a lovagi becsület megengednek.

Harminczlépésre szabták a barriéret; két nagy közönséges új pisztolyt vettek elő, a mikből még senki sem lött; azokba fél akkora golyókat tettek, mint a mekkora volt a cső calibere; s hozzá igen erősen leverték a golyóra a fojtást; azután hideg januári reggelen ingrevetközteték le mind a két vivót, hogy karjaik annál jobban reszkessenek; így azután alig volt valószínű, hogy valamelyik közülök egy emberalaknyi nagyságu célba beletaláljon.

Mikor pisztolyaikat választani összejöttek, — az özvegy völegény azt, mondá halkán a dandynek.

— Nem találja ön különösnek, hogy épen ma egy esztendeje annak, hogy menyasszonyom meghalt?

A dandy még sápadtabb lett, mint eddig volt. Azzal csendesen helyeikre léptettek.

A lyon sokáig czélozgatva lőtt, a vőlegény hirtelen felétartva. Egyik sem talált. A pisztolyok félreküldték a golyókat, azt sem tudni, hová? Gonoszul rúgott mind a kettő.

Másodszor is megtöltötték azokat s ismét kezeikbe adták. Azok a golyók is a levegőbe mentek, kikerülték az embert.

Most már a segédek közbevetették magukat. Elég van téve a lovagi becsületnek, kétszer lőttek, bebizonyíták bátorságukat; többre nincs szükség; a vivók lemondhatnak a harmadik lövés jogáról.

De az özvegy vőlegény nem mozdult helyéről; a fegyvert követelte.

— Uraim! Három a táncz!

S a harmadikra úgy lőtte föbe azzal a rosztolylyal a gavallért, hogy a leggyönyörűbb minié-csőből sem lehetett volna szebben.

INDUS ORSZÁGGYÜLÉS.

(Genre.)

Félre innen apró cseprő európai események! Szünjetekek meg egy pillanatig a francia kormány repressaliáin töprenkedni, hallgatózni divánok és cabinetek kulcslyukain, lamentálni a pénzcrisis miatt s tudakozni, hogy hány hüvelyknyire haladt már előre a Leviathan? s vessetek egy pillanatot talpaitok alá; tudnilik azon világrészbe; melynek lakosai lábbal állnak felénk: ott is történik valami.

Előttünk az Arcansas rengetege terület; idealis vad birodalom, a hova még ujság sem jár; utolsó boldog ország, melyet a civilisatio meghagyott azon paradicsomi népek számára, me-

lyek a szabókat és takácsokat nem tisztelik; hol még nincs börzeszédelgés, nincs adósok börtöne; hol még a grippét sem ismerik, s a párisi congressusra nem appellálnak.

A Carabian folyam jobb partján, 350 angol mérföldre Fort-Smith helységtől, a civilizáció határvonalának utolsó őrpontjától, van az indián fajok fő gyűlhelye, egy gyönyörű ősi batátfa alatt, melyet minden ember jól ismer, mert az apák is, az ősapák is mind az alatt tanácskoztak s úgy hagyták azt fiaikra, mint valamely országházat, a mely igen czélszerűen minden esőszak után magamagát reparálja. El is fér alatta bőven egy pár ezer ember és öszvér.

Hire futamodott Arcansasban, hogy az indiánok gyűlést fognak tartani a Carabián partján; akadt egy vállalkozó szellemű yankeefestő, a ki hátára vevén daguerreotyp katulyáját, elindula jó szerencsére, felkeresni a mapátlan birodalom határozatlan székhelyét s oda is ért, vissza is jött; különben hogy tudnók mi mindez érdekes dolgokat?

A congressus tárgya fontos és nevezetes volt.

Két nagy és hatalmas nemzet volt egymás-

sal hajbakapásban : a Shawnée és a Khaman-
kesz. Már régen folyt a villongás. Még a mexi-
cói háboruban kezdődött az, a midőn a két ro-
konfaj együtt viselt hódító hadjáratban elfog-
lalt egy tehéncsordát és midőn megosztóznak,
lőn, hogy páratlan volt a szám; egy tehén
utoljára fennmaradt. Azt a Khaman-
kesz faj, mint hatalmasabb, erővel megtartá magának,
melyért boszúból a Shawnée faj, megkerítvén
azt, a ki a tehenet kapta, lehuzá fejéről a bőrt.

Itt kezdődik az ellenségeskedés.

A Shawnéek kiszámíták, hogy ha az a te-
hén nekik jutott volna, azóta kétszáz, meg
több borjút és tulkot szaporított volna; vi-
szont a Khaman-keszek felveték, hogy a meg-
ölt férfinak azóta huszonkét fia lehetne, —
ha megélt volna, s ennél fogva a Shawnéek
minden esztendőben elhajtának szomszédaiktól
egy pár száz tehenet, ezek pedig minden évben
megnyúznak amazokból egy határozatlan szá-
mu mennyiséget.

E feszült viszonyoknak véget vetendők, elha-
tározzák a többi fajok, hogy egy nagy congres-
susba összegyűjtvén küldötteiket, a két hábo-
ruskodó hatalmasságot békekötésre bírják.

Mire a yankeefestő a congressus helyére

ért, már el volt készítve a sátor a nagy batatfa körül, szép zöld fagallyakból, melynek tetejébe békejelül egy veres, fehér, kék és zöld színű szövet volt kitűzve, mint lobogó, mely minden nemzet színeit magán viseli.

A meghívott fajok követői, — mindegyik ment egy pár száz főre, — négy mérföldnyire a gyűlhelytől sátort ütének, csak a Khaman-kesz telepedett le kilencz mérföldnyi távolságban : onnan jöttek a nagy fához, dob és sípszó mellett.

Miként őseik; kik még igazi urak voltak Amerikában; elől a vezérek ló- vagy tehénháton, hátuk mögött feleségeik, az indus delnök, előttük a lovat és egyebet vezető rabszolgák, a rabszolgák nyakán ültek a fiatal indus-princzek.

A kinek sem lova, sem gyermeke nem volt, az maga ült a rabszolga nyakába, nehogy az a szégyen érje a szegény rabszolgát, hogy gazdája gyalog jár. Minden családdal eljöttek hazulról a komondorok is, s legelőször is ők kezdék meg az ismerkedést.

Ott megérkezve a nagy batátfa alá a Kreek, Vicsita, Cserokée, Kikkapo, és Csikkán uri nemzetségei, szép rendben elfoglalák őseik he-

lyeit, ismeretes levén előttük minden figefa, melyre őseik hajdanonta felakaszták a függőgyékényeket, a mikben őket, mint kis fiúkat ringatták édes anyai kezek, míg apáik a gyülesteremben ékes beszéddel és tomahawkkal intézék a nemzet sorsát.

Lassankint jött a többi nemzetség is; csoportonként jöttek a bozótból a Szeminole, Khoktáv, Quasatée és Delavare törzsök követségei, mind deli, jótermetű alakok, a mit annyival is inkább bizonyosan lehet állítani, mivelhoggy mindnyájan igen kevés iparkodást tanusítottak termetük minőségét ruhaneművel elrejteni.

E tekintetben csak a Kreek faj érdemel némi kivételt, mint a melynek harczosai a mexicói háboruban sok elesett vitéz öltönydarabjaihoz jutván, felvevék magukra a szép paszomántos frakkokat, melyek mellett azonban, — levén különben tetétül talpig mezítláb, kénytelenek voltak egyúttal a tollból készült kötényeket is megtartani; csupán a fővezérnek volt annyi esze, hogy az ezüst vállrózsás frakkot megfordítva vegye fel, a szárnyaival előre, s hátul begombolva: így legalább ha hátul nem is, de elől jól el volt takarva.

A többi fajok csupán szineik által különböztek egymástól. Volt közöttük sötétbarna, olajsárga, rézpenzszínű és valamennyi jól ki-festve, kiszurkálva. A festék dolgában nagy volt a luxus, némelyiknek az arcán a posztó nem látszott a paszomántól, másik tetőtül tal-pig úgy nézett ki, mintha Európát, Azsiát a hasára festette volna, minden országot más más színnel kipingálva. (Az ilyen öltözet aztán még tartósabb és egyszerűbb, mint öseinknek megénekelt abaposztó mentéje.) A melyiknek legtöbb tulipán volt a gyomrára festve, az volt a legnagyobb aristocrata. Ha eszünkbe jut az a hires per, a mit Franciaországban két Cler-mont család folytatott egymással a felett, hogy melyiknek szabad a Tonnerre melléknevet vi-selni? s erre elköltött kétszáz ezer forintot; ez az indián rangbüszkeség nem is fog elöt-tünk olyan furcsának tetszeni.

A hölgyek, hosszú vállaikra vetett szöve-tet viseltek, úgy hiszem náluk ez volt a leg-ujabb párisi divat, csupán a Kreek fővezérné asszonyosság tünt ki az által, hogy egy pár se-lyem harisnyát húzott fel a kezére. Igaza van, keztünek tovább tart.

Crinolin is volt látható egy példányban,

azt a Szeminole fővezér viselte, még pedig a nyakába kötve; abban a hitben, hogy az páncél, és háboruban védelemre való; — arra a merész gondolatra józan észszel nem jöhetett, hogy ezt az átlátszó vas kaliczkat a civilisált világban asszonyi öltözet gyanánt viselik.

Legszébb volt az egész társaságban a Khamankesz törzsök, férfiai legdélcezegebbek, hölgyei legkarcsúbbak s természeti alakjukból legkevésbé kiforgatva; hosszú fekete hajzatuk lósörénnyel volt lefonva, mik közé arany és ezüst pénzeket fűztek s nyolcz fonadékban hagyták vállaikra lecsüggeni, némelyiké leért sarkig; homlokán sima, diadémszerű abroncsot viselt mindegyik, a mi igen jól illett nekik.

Én már csak azért is nekik itélném az igazságot, a miért ilyen szép asszonyaik vannak.

Minthogy az összejövetel békecongressusnak volt jelölve, a követeknek nem volt szabad egyéb fegyvert hozni magukkal, mint a tomahawkot és a nyilakat; de ezek mérgezetlen állapotban tartoztak maradni.

A yankee-festő, ki szerencsés volt e nemzetgyűlésben a karzatot képezhetni, megpillanta egy deli bajnokot a Paiyoka harcztörzsből, kinek, mint nemes embernek, vörös szem-

öldöke és sárga szája volt festve, magasra fésült à la Pompadour frisourájába pedig egy pár hosszú fáczánfark volt fonva s megtetszvéen neki ez alak, felszólítá, hogy engedje magát lefestetni. A nemes meztelen úr rangján alólinak tartá e kérelmét egy idegen proletárnak figyelembe venni, mire aztán a yankee akarata ellen is eléjé állítá a fényképező asztalt, s míg az indián odabámult, az alatt le volt photographiázva. E bámulatos siker után valamennyi hadfőnök és politikai celebritás törte magát hozzá, hogy őt is örökítse s megtudván, hogy ez arczképek ki fognak adatni valamelyik Rewiewban, olyan büszke képeket csináltak hozzá, hogy akármelyik szittyá poéta sem tudna különbet, a kit azzal biztatnak, hogy majd egy versét lefordítják németre.

Ez alatt összegyülvén a főbb fajok, csendet füttyültek a sorompókon belül s a gyűlés megkezdett.

Először is két sorban felálltak a néptörzsök s egymást kölcsönös hajlongások közt felköszönték; annakutána megindult az ötszáz főből álló Khamankesz törzs és kezét fogott egyenkint és kölcsönösen a többi tíz törzs férfaiival, kik is viszont egyenkint ismét kezét fogának a

többiekkel, úgy hogy csak egynek sem volt szabad úgy maradni, hogy valamennyivel kezdet ne fogott volna. Délfelé, midőn e bevezetéssel elkészültek, érkezett meg egy elkésett statusférfit, nosza ennek is újra kellett kezdeni a kézszerítást s végig fogdosni az egész nemzet tenyereit, csak azután lehetett a vallásos szertartásokhoz fogni.

Harmincz szarvasmarha hozatván elő a Khamankesz faj gyűlhelyére, a főpap megtevé az áldozatot, főbeütvén egy kőbaltával rendre az állatokat, melyre a törvényhozó testület tagjai késeikkel neki esének a vérző áldozatoknak s minden szakácskönyv nélkül elkölték azoknak haraphatóbb részeit, a gyöngédebb férjek juttatának egy-egy májat hűséges hiteseiknek is, a mi a koncokon maradt, az a gyermekeknek jutott, kik is megpofozkodának azokért derekasan, és igen kevés dolgot hagytak az epedő komondoroknak. Ugy látszik, hogy az indus bálványisteneknek vagy igen mértékletes életet kell élniök, vagy igen jó fogaioknak kell lenni, mert nekik nem jutott egyéb az áldozatokból a csontoknál és körmöknel.

Eddig tartván a vallásos szertartások, kö-

vetkezének a politicalai formalitások, a mint ez minden rendes álladalom gyűlésén szokott történni.

Előhozák a nagy pipát, a béke tisztos jelenyét s azt a Kreek törzsök főnöke megtömvén dohánynyal, dugá bele egy négy láb hosszúságu pipaszárat s rágyújtván, kettőt szippantott belöle, azzal adátovább : minden jelen volt bajnok szippantván belöle egyet és csak a vezérek kettőt; — ha kiégett belöle a dohány, a másik faj főnöke töltötte meg újra a pipát s midön a férfiak körülszívták, akkor került az asszonyokra a sor, azután a gyerekekre, utoljára a rabszolgákra; kik is a végére jutván, szemtanu állításakint nagyon köpködének a meggyülekezett keserüségektől.

Ekként megtörténnén az ünnepeyles szertartások, kezdödött volna az érdemleges gyűlés; úgyde már akkor szépen lement a nap, s az indus nem angol és nem macska, hogy északa kezdje a tanácskozást. E napon tehát csak annyit végezének, hogy másnap korábban kell felkelni, ha azt akarják, hogy vitatkozásokra is maradjon idejük.

Úgyde másnap ismét új fajok érkeztek, velük megint hosszabbra nyúltak a szertartások

úgy hogy a Kreek vezérnek, a ki valóban nagy szónoknak tartatik, alig volt annyi ideje, hogy elmondhassa, ez angolra és spanyolra is lefordított szavakat :

— Szabad indiánok. Mi egyforma testvérek vagyunk az Isten szemei előtt, egyformán élvezzük a földnek gyümölcseit, melyek táplálásunkra szolgálnak és a szabadságot, melyet a természet adott nekünk. Azért békekészen kell élnünk egymással, ha azt akarjuk, hogy áldás legyen rajtunk; ime a harcz megakar indulni az államok és a mexicóiak között, és mi . . .

Ennél a szónál felordítottak a törvényhozó rendek, mert már lement a nap, és ők nem szeretik a beszédet hallgatni, ha a beszélőt nem láthatják.

Harmadnap még odáig sem mondhatta el beszédét a főnök, pedig jól be volt rá tanulva. Látszott hogy hallott már fehéreket is perorálni és keverte spanyollal az anyanyelvet.

Negyednap korábban jutottak szóhoz a tanácskozók s szőnyegre (azaz hogy gyepre) hozatván a mexicói harcz, a felett oly jelesen összekaptak, hogy ha az asszonyok közbe nem

vetik magukat, hamarább kiüt közöttük a háboru, mint Mexico és az államok között.

Ötödnap érkezett meg a Shawnee törzsök, a melynek tulajdonképen legelőbb itt kellett volna lenni, hogy kibéküljön a Khamankesz fajjal; — útközben hihetőleg valami kis kirándulást tettek valamely ellenséges tehéncsorda ellen s azért késtek el.

Megjelenésükkel a hozzájuk közel tanyázó törzsök hirtelen szedték-vették, a mi ingóbingó jószáguk volt, s huzódtak tőlük méltóságos távolságba, meghagyva feleségeiknek és szolgálóiknak, hogy rajta üljenek a lovon és öszvéren s szarvánál fogjanak minden tehenet, mert itt a Shawnee, a kinek a mit szemei meglátnak, kezei ott nem hagyják.

A Shawneek pedig nagy ovatosan álltak be a gyülekezetbe, mint a kik előre gyanakodnak, hogy ők itt még valakitől valamit el fognak lopni, s mig egyik kézzel barátságosan megszoríták társaikét, félszemmél azoknak másikké kezére néztek, ha nem szándékozik-e az számukra vagy egy pofont, leszámítás fejében — anticipálni?

A kézszorítás azonban szerencsésen megtörtént, a nélkül, hogy egy pár bicskánál

egyéb elveszett volna a szertartás alatt; akkor a Kreek főnök, mint legtekintélyesebb diplomata, maga elé idézte a két czivódó törzs főnökeit s egy felől állítván a Shawneét, másfelől a Khamankeszt, tartta nekik egy hosszú beszédet, a mely olyan szép volt, mintha a Moniteurből olvasta volna; — egyik fél sem felelt rá semmit. A Khamankesz daczosan mereszté reá szemeit, míg a Shawnee sunyi félszemmél sandított feléje.

A Kreek vezér meglevén győződve beszéde hatásáról, előhozatá azonnal a nagy békepipát s megtöltvén azt, megkínálá azzal legelőbb a Khamankesz főnököt patriarchai kegyes arczczal; az nem felelt rásemmit és hozzá sem nyúlt a pipához.

Míg a Kreek vezér a Khamankeszt tartá ékesenszólással, előlrül felöltött frakkjának csillogó gombjai hátrafelé levén fordulva, a túlnan álló Shawnéenek igen kedvező alkalmul látszott kinálkozni a helyzet; hirtelen kirántá öve mellől bicskáját s odanyomakodva a fővezér mellé, *con amore* kezdé annak gombjait leszedegetni.

De a harmadiknál rajta vesztett, mert a Kreek vezér észrevette, hogy míg ő a Khaman-

keszt békíti, a frakkját rángatják hátulról s visszafordulván, úgy vágta a békepipát a Shawnée fejéhez, hogy az menten hanyat esett.

Hát még midőn meglátta a frakkján elkövetett pusztítást, dühe nem ismert többé határt, neki rohant a többi nemzetségekkel együtt a Skawnéeknek, s botokkal elvereté őket a gyülekezetből, megesküdvén az ég alatt, hogy az egész fajt kirekeszti minden rokoni összeköttetésből s félbeszakaszt velük minden diplomatiái viszonyt.

Ezeket így számkivetvén, a többi fajok, békesség jeléül, egymást kölcsönösen megajándékozák klárisfüzérek és prémes bőrök cserepéldányaival; a Khamankesz főnök egy lótakarót ajándékozott a Kreek vezérnek, ez viszont egyik ezüst vállrózsáját akarta neki adni, de akkor vette észre, hogy a Shawnéekeli tusakodásban mind a kettőt ellopták a válláról.

Ez tetőpontra fokozá az elkeseredést.

A Kreek főnök másnapra új beszédet készült tartani a Shawnéek ellen; azonban akkor valaki ezt a felfedezést tette, hogy az eleség már elfogyott, mely meggyőző oknál fogva a parlamentet elkellett napolni s a congressus

tagjainak megengedettett, hogy kiki menjen arra, a hol gondolja, hogy enni kap.

És most az estransas diplomatiai köreiben feszült figyelemmel várják, valyon a Kreek és Khamankesz nemzetek egyesült flottái befognak-e evezni a Carabian kikötőibe, a Shawnéek városait bloquirozandók a levágott gombokért és az elfoglalt vállrózsákért?

Ilyen nagyszerű események történnek most itt a talpunk alatt.

AZ UTOLSÓ CSATÁR.

(Csatakép.)

Sok dicsőt fed a föld, kinek nevérol hallgat a hír.

A ki túlélte a csatát, koszoruzott fővel ült a diadal-szekérre, míg az, ki a győzelmet kívívta, temetetlen maradt a csatamezőn.

Azokról, kiknek neveit dicsfény sugározza körül, eleget beszél a történet, mi beszéljünk azokról, kiknek sirhalmait sem lehet megtalálni többé.

* * *

Elveszett a mohácsi ütközetben a nemzet virága és feje; — a tengernyi török tábor szét-

ömlött az egész hazán, egyenkint tördelve össze a nemesek csapatjait, mik a hon elbukása után, — kétségbeesett védelemre összegyűlekeztek.

Hasztalan festette nemes vérével Dobozy a Visegrád feletti halmot; maig is „Basaharcznak“ nevezi a köznép a hősök sírját; az is a győztes nevét örökíté, nem az elbukottét; pedig amaz ellenség volt.

Ilyen hely van Varasd mellett is, melynek neve „az utolsó csatár“.

Ki találná azt ki: a rekettyés mocsár, nádas zombikjaival miért kapta ezt a nevet?

Három ezer magyar, horvát és dalmata bajnok jött a merész Frangepán vezetése alatt Slavonia felől, a királyi hadakkal egyesülendő. A királyi hadak pedig már akkor szépen lekaszálván feküdtek a mohácsi síkon, s az ifjú király koronátlan feje fölött csendes patakvíz folydogált. Varasd felett szembejött Frangepánnal Karamán Ogli, feles török tatár haddal: egyike azon alvezéreknek, kiket a mohácsi vérnap után a győztes Solimán szétküldött az országot meghódoltatni.

Frangepán bátor hadvezér, merész katona és lelkes hazafi volt, s tán ha bizonyosan tudta

volna is, hogy Mõhácsnál elveszett a nemzet harcza, egyedül is képes lett volna elfogadni a csatát, maroknyi hadával, hogy ha egyébben nem, osztozhasson ama dicsõk halálában.

Húszezernyi pihent haddal huzódott alá a hegyekrõl Karamán Ogli s a mint a síkra tekintete, meglátott ott alant három ezer magyar és horvát bajnokot csatarendben állani. Végig láthatott rajtuk, megszámlálhatta õket csapatonkint; nem voltak többen.

— Sajnálom e szegény ártatlan népet; sohajta fel a török vezér s eléhozatta az alkoránt, három óra hosszat imádkozék az elesendõk lelkeiért, kiket fegyvereinek éle e napon meg fog emészteni, azután megfuvatá a kürtõket s kiterjeszté elõttük táborát.

Azok meg nem mozdultak helyükbõl a túlnyomó erõt látva; két hegy közé ékelték magukat s hátukat egy mocsárnak vetették, melyen csak helyel-közzel voltak keskeny csereklyés utak gázolva, olyanok, miken egyszerre egy ember haladhat végig.

Karamán Ogli látta, hogy ezek nem gondoskodtak arról, hogy megmenekülhessenek. Gyõzelme bizonyos volt, de ára igen magas lehetett. Ellene a kétségbeesés fogta a kardot.

Háromszor elénekelték az imámok a *La illah il Allaht*, háromszor mennydörögte utánuk az egész sereg, akkor a vezér parancsot adott háromezer janicsárnak, hogy a hegyeken keresztül Frangepánt oldalt megkerülve, a mint a főszereg harci zaját meghallják, törjenek elő, a többieknek pedig meghagyá, hogy a csata hevében nyissanak a jobb szárny felől utat a magyar seregnek a menekülésre s ne törődjenek a futókkal; hanem forduljanak mind azon csapat ellen, a hol Frangepán személyesen küzd. A szegény fegyverhordó népség hadd fusson, csak a vezér essék foglyul, vagy halottul; a mit előre látni nem volt nehéz, mint-hogy Frangepánnak az volt a szokása, hogy mindig ott járjon, hol legnagyobb a veszély.

A török tatár vezéreknek ez volt mindig ravasz taktikájuk; menekülni hagyták ellenfeleik egy részét, hogy a másikat annál biztosabban tehessék semmivé.

Frangepán hada kopjás magyar huszárokból s harcias horvát határőrökből állt, kiket a czéllövésben a mindennapi munka gyakorolt; ezekből egy szakaszt csatárlánczba osztva, a nádas, rekettyés bokrok védelme alatt előre küldött a vezér s kik oly merészen közelitének

a török hadhoz, hogy golyóik a csatasoron kívül lovagló török tiszteket és nyargoncokat egyenkint szedték le lovaikról.

Karamán Ogli hirtelen egy nagy csapat tatár lovast küldött e boszantó csatározók ellen. A tatárok szokott harczyi fortélyukkal tág félkört alakítottak, s azzal előre feszítve hosszú dárdáikat, mint egy lassankint összecsucoló legyező, rohantak a lövöldözők ellen; veszett orditással, mintha idegen lármájukkal akarnák az ellenfél szívét megrémíteni.

A portyázó had a csatárláncból egyszerre tömeggé alakult s közel várva elleneit; oly sortüzet adott a támadó tatárookra, hogy azok megrémülten fordultak vissza, most már egymást ijesztve a kiáltozással.

Erre a Varasd megyei banderiális lovaság; mintegy háromszáz nemes, nem várva parancsszóra, utána rugaszkodék a megriasztott csapatnak s közéje vágva, elkezdék pusztítani a megrémült futó hadat, mely nem tudta hasznát venni a tusában hosszú dárdáinak, s apró bivalybőr paizsát roszul használta védelmül a hegyes csákány csapásai ellen.

Karaman Ogli tüh és rémület lepte meg; midön ez összebonyolult tömeget hadrendben

álló sorai felé hömpölyögni látta; a futók zavarba hozandják a rendben állókat, a kergetett tatárok maguk fogják keresztül törni a sereg derekát . . . Nem sokáig tétovázott, hirtelen elővonatott tizenkét sugárágyut, azokat megtölteté lánczokkal és szeges zsákokkal, oda irányoztatá az összekeveredett tömegre, és egyenesen közéje lövetett : a lövés elseperte a vívó hadakat, tatárt és magyart egyaránt s néhány percz mulva nyiltan állt a tér, mint egy levá-gott erdő helye.

A muskétás zászlóalj még állt négyszögbe verve a tér közepén; ekkor Szadi Mehemed az összes lovasság parancsnoka, egy tömegbe gyűjtve hatezer spahit és arnót lovast, azokat egy ék alakú csapattá rendezé, mely hegyével a magyar tábor szívének volt irányozva s ez ék hegyére állt Szadi Mehemed maga, egy óriási termetű renegát, ki vitézségéről a harcban s kegyetlenségéről a harc után egyformán ismeretes volt.

A középben álló lövész-csapat észreuvé a közelgő vést s elkezde lassan a fősereghez visszavonulni.

Ekkor megharsantak a török lovasság két oldalán a kürtök, hatvannégy zászlót leheté

megszámlálni, mely a szélben egyszerre kibontakozott s a tömeg közepén a kettős lófarkat; — azzal egy hosszú Allah ordítás tört fel az égbe, melynek végét elnyelte a föld dübörgése, mely rengett a roppant hadtömeg rohanása alatt. Ugy látszott, mintha ez egyetlen rohamnak kellene törülni a földről azt a kisedet tömeget, mit Frangepán népe alkotott.

A kis határőr-csapat szabályosan, rendben vonult vissza, s midőn a török hadtömeg mintegy száz lépésnyire ért hozzá, egyszerre kilötte fegyvereit ellene.

Tizennégy zászlót láttak a lövés után lebukni : a határőr nem lövi ki fegyverét hiába; de a többi azért feltartóztatlanul rohant előre.

A lövész-csapat erre hirtelen felbomlott, s rendetlen futással rohant a derék sereghez vissza, mielőtt az ádáz roham utolérné.

Frangepán négy ágyuval fogadta a közeledőket. Az ágyukkal csak ő tudott igazán bánni a harcban; a többi magyar vezérek még akkor nem sokat gondoltak azokkal, saját nagy kárukra. A golyók egész utcákat vágtak a török lovasságban, de fel nem tarthaták azt,

minta megindult jeget a jégtörő csak széthasítja, de meg nem akasztja.

A futó lövészek mögött egy megsebesült közkatona látszott elmaradni, egy-egy társa megfogta kezét, meg elhagyta, ha nem birt vele futni; tántorogva, ingadozva botorkázott odább, néha elbukott, ismét összeszedte magát, átölelte fegyverét és futott vele odább. Pedig ha e fegyvert elhajítja, még megmenekülhetett volna.

Végre ereje fogyottan megállt, fegyverére támaszkodék, lábai nem bírták többé, lerogyott térdre, fegyvere leesett mellé : összeroskadva ott maradt a rohanó lovasok útjában. Ki ügyelt volna rá?

Abban a pillanatban, hogy a roham eleje közeljutott hozzá, hirtelen felkapta fegyverét, célzott, a fegyver eldőrdült — s a lovasság vezére Szadi Mehemed megszűnt vitéz lenni a harcban, kegyetlen a harc után : e lövés az ő számára volt tartogatva; és jó helyre talált, a roham épen úgy eltapodta a lováról lebukott vezér holttestét, mint azon bajnokét, a ki őt megölte.

Frangepán táborából örömiadal zendült fel, a midőn az óriási vezért esni látták, s ha

Frangepán engedi, szemközt rohantak volna elleneikkel; de Frangepán helybenmaradást parancsolt; a tér neki volt kedvező, a vizjárta mező messziről nem látható apró gödrökkel volt tele, mint mocsárok szomszédjában szokott lenni; mit ágyú és fegyvertüz el nem ért, megtevék e füvel benőtt vermek, zavarba hozták a török lovasságot, megtörék a roham egységét, a lovak elbuktak az egyenetlen földön, a gyalogságnak kedvezett a tér; azok lándzsáikkal rohantak a lovasokra; Frangepán ott nyargalt fehér paripáján, mindenütt buzdítva, bátoritva harcosait s merészen vetve magát a legádázabb vivók közé; a damaszki kardok hasztalan csorbiták ki éleiket aczél sodronyíngén; míg az ő tenyérszéles kardja ketté tudta vágni a paizst, a paizstartó karral együtt.

Már kis lovas hada a török ezredek közepeben dült s Frangepán viadallal kicsikart lófarkas póznát mutogatott a küzdőknek, midőn az oldalt fekvő hegyekről hirtelen előtörnek a jancsárok ezredei, mik az alatt az egész csataterét megkerülték.

Karamán Ogli csataterve sikerült; e ravaszság által a magyar had két részre lön szakítva;

még pedig úgy, hogy Frangepán a kisebb részszel maradt.

A harcz egyszerre más fordulatot vön; a törökök utat nyitottak a nagyobb tömegnek s minden erejükkel a kisebb töredéket fogták körül, mely így egészen a mocsárnak lön szorítva.

Frangepánt hirtelen egy csoport huszár középre véve, a mocsár szélé mentében nyargalt vele végig, valami utat keresve, melyen megszabadithassák.

A spahik mindenütt nyomukban; — észrevették, hogy a vezér közöttük van, s most ezt minden áron el kelle fogni.

A huszárok, folyvást harczolva üldözőikkel futottak a mocsár szélében; egy kettő minden összecsapásnál elhullt belőlük; némely lovasul az iszapba dült s az utána rohanóktul a nád közé gázoltatott; végre a kifáradt, mindenünnen elnyomott maradvány kénytelen volt magát életrehalálra megadni.

A diadalittas győzők csak akkor vették észre, hogy győzelmük bére a fővezér, nincs az elfogattak között.

Az üldözés rohamában lováról letaszittatva, a mocsárba esett, ott lehúzta magát a víz

alá; sásliliomok, vízi virágok olyan jók voltak, hogy eltakarták őt üldözői csapatja elől, kik mellette rohantak el. A következő pillanatot felhasználva, hirtelen felkapaszkodott egy gazdátlan paripára, mely elvadultan uszott neki a mocsár vizének a csata riasztó zajából; egy gyalog menekvő horvát katona kalauzul akadt hozzá, ki aztán elkezdte őt vezetni a mocsár belsőjén keresztül, egyikén azon ingó lápos utaknak, miknek tekervényein csak jártas ember gázolhat keresztül, — az is csak életveszélylyel.

— Utána! ordíták a törökök, a mint meglátták a menekvőt: „dicsőség, és jutalom annak, a ki őt elfogja.

Ekkor történt az, a mi ragyogó fény pontja marad e csatának.

Tizenkét nemes bajnok, Frangepán szétvert kíséretéből, összeszövetkezék, hogy a vezér futását fedezze.

A mocsáron keresztül vezető gyalogúthoz csak egy keskeny gáton keresztül lehet jutni; a gát maga is a víz színével egyenlő, mellette két felől feneketlen iszap, melynek tetejét benötte a vízmoha és tórongy; ki a csalóka szőnyegre lép, elnyeli az ismeretlen mélység.

E keskeny gátra állt fel a tizenkét nemes az egész török tábor ellen, nem a győzelemért, nem a dicsőségért nézve szembe a bizonyos halállal, hanem csak néhány pillanatnyi megnyert időért a futó vezér számára.

A gáton csak két lovag állhatott egymás mellett. — A védők párosával álltak egymás mögé : a spahik csak kettővel vívhattak egyszerre; a többi az alatt várt hideg nyugalommal, még rákerül a sor.

A két első csatája rövid volt. Lándzsákkal leszúrták messziről lovaikat s ők a mocsárba hullva, ott nyomorultul megölettek.

Most a második párra került a sor.

Ezek a kétségbeesés sikoltásával rohantak az ellenük szegzett lándzsák hegyei közé, alig tudták magukat védeni; karjaikat arczuk elé tartva veték magukat a halálba s átszúrva estek le lovaikról, még akkor is eltakarva arczaikat. Tán, hogy ne lássák a halált? vagy hogy arczukat ne sebezze a gyilkoló vas?

Ámde e halálküzdelem utat nyitott az utánuk következő párnak; ezek gyorsan alá vágattak a társaik testébe akadt dárdáknak, megragadva azoknak hosszú nyeleit, levagdalták a közel állókat, s még sokáig lehete villogó

kardjaikat látni, a mint jobbra balra csapásokat osztogattak velük, s midőn már lovaikról aláhanyatlottak, még ott is halálra küzdöttek elleneikkel, kik sokáig nem bírtak keresztül gázolni izenként szétagolt testeiken, mert a míg egy karja mozgott, addig ártott vele mindegyik.

Ekkor jött a negyedik pár : ügyes két bátor férfi, kik ritka lélekjelenléttel szüntelen védelmi állásban tarták magukat, ravasz cselvetéssel inkább időt nyerni, mint sebeket osztani törekedtek s e fárasztó harczot addig folytatták, míg Frangepán a távoli nádberekben végkép eltűnt.

E makacs, hidegvérű viadal, mely a győzőket diadaluk koszorujától fosztá meg, lángoló haragra tüzelte a törököket; a két hősre, kik halásápadt arczczal, hideg vérrel, biztos karral harczoltak a nem rettegett halállal szemben, csoportostul kezdett rohanni a veszettül tóduló ellenség, egymást az iszapba tiporva, úgy törekedve hozzájuk juthatni.

Végre sebektől elgyöngülve lehanyatlott a két bajnok s holttesteiken keresztül rohanva, a böszült ellen leapritá az ötödik párt is.

Csak ketten maradtak még.

Most e két utolsó hős állt elő a halálharczra.

Egy ősz férfi, lengő hófehér szakállal s egy athletai termetű bajnok.

Az üldözők egy pillanatra vissza döbbentek : fehér hajszálaitól az öregnek, kemény csapásaitól az ifjunak.

Sebesen és sulyosan, mint a villám, hullottak a férfi csapásai, az eléje szegzett dárda-nyelek nádként törtek össze széles kardja ütéseitől; míg az öreg, mint sírból fölkelt kísértet, alig bírta kardját emelni ; még is visszaretentek a támadók, hófehér hajától, sápadt orcájától, s sötét szemeitől.

Karamán Ogli maga is a közelből nézte a viadalt s bámulat ragadta meg a vivók iránt.

— Eredj, szólta Armán béghez, vigy kegyelmet ama két férfinak, senki meg ne ölje őket.

Armán bég nyargalt a viadal helyére, fehér turbánkendőjét lobogtatva s kiálta a harcolóknak : „meg álljatok !“

Szavát elnyelte a harci lárma. Az ősz ember épen akkor esett hanyatt lováról, egy lándzsa jól sziven találta.

Csak egy maradt még hátra.

De az egybe látszott valamennyi lelkeszálani : a széles, fényes aczél, markolatig vérrel

festve, villámokat szórt körüle, halálkiáltástól kísérve, a midőn lecsapott.

— Megállj magyar! kiálta Armán bég, a harczolók közé furakodva s a bátor vitézig törve magát. Neked nem szabad meghalnod: menekülnöd nem lehet; derék katona kéri a derék katonát : add meg magad.

A férfi nem felelt; hanem vagdalkozott tovább.

Armán bég megtiltá, hogy öt fegyverrel érintsék.

Végre a ló elkezdett alatta reszketni. A nemes állat három lándzsadöfést kapott már, s szomoruan emelé fel fejét urához; mintha bucsut akarna venni tőle.

A bajnok érzé, hogy lova roskadoz alatta, s akkor lebocsátva kardját, fölemelkedék kengyelében s körültekinte.

Látta, hogy háta mögött a mocsárból kivergődött Frangepán, megmenekülve futtat tova.

Szétnézett a csatatéren : sötét szemei szomoruan tekintének végig az alkonyodó vidéken, arczára borongó homály ónszíne szállt : a harczdüh eltűnt arról s homlokának redői lesimultak; — a kardot elejté kezéből, csendesen

nyugodtan ruhája alá nyúlt, a hol övébe rejtve volt éles kése; egy fohász tört ki kebléből: „Uram Jézus!” azon pillanatban valami fényeset láttak villani gyors kezében s azután — a hős lebukott lováról — saját késével szíven szúrva.

A meleg vér az eléje tartott kegyelem jelére, a fehér kendőre ömlött.

Ez a férfi volt Kezy Domokos.

Sok ilyen történet volt a mi mult életünkben; jó ha egyet feljegyzett abból valaki.

KELL-E INFORMATIO?

(Humoreszk.)

— Öcsém uram! Hím-e az a pók, vagy nöstény a mi ott a szögletben lesi a legyet? kérdi az examinált diáktól Gábor ur; az egyetlen és utólérhetlen magyar bonmot szerző.

— Tudja Buffon! ha tudja.

— Pedig ön is kitalálhatná, hogy nöstény, mert ha hímpók volna, a ló lábán kellene neki lenni.

A szegény diákon aztán ilyenkor jót nevetnek.

— Hát tisztelendő ur, ha már annyiszor olvasta a bibliát, tud-e valamit róla, hogy Idvezitőnk Magyarországon is járt?

— De már annak semmi nyoma.

— Bizony pedig ott van; hogy itt Pápa mellett Geceében volt korán reggel. Nézen csak utána : „in Gece mane fuit“.

Majd meg a fiatal nyelvtudósba köt bele.

— Mondja meg öcsém uram, miért nevezik ezt a házat fogadó nak?

— Valószínűleg azért, mert vendégeket fogad be.

— No ugyan : hisz akkor minden házat úgy hihatnának, mert mind fogad be vendéget, ha oda megy.

— Akkor hát nem tudom, mért híják úgy?

— No, és nyelvész akar lenni. Azért híják fogadónak, mert itt az ember a fogától fizet adót.

Egyszer ebédnél a tisztelendő páter guardián mellett ülven, a szolgálattelvő egyéniség mind kettőjüket leönté paradicsom-mártással.

— No tisztelendő uram, mi sem hittük volna, hogy ma együtt legyünk a paradicsomban.

Ügyvédek számára mondok el felőle egy kis történetkét, a miből tanulhatnak majd valamit; a ki nem ügyvéd, ne hallgasson ide.

Azt lehet belőle megtanulni, hogyan kell a

nyügös clienseket a nyughatatlan sürgetőzésről elszoktatni?

A tekintetes urat hires ügyvédnek tartották, — a minthogy az is volt; — több előkelő család és nagy uradalom tartá őt rendes jogügyelőjének, így többi között . . . y gróf is.

. . . y grófnak egyszer nagy jogbeli pöre támadt a v . . . i püspökkel, a minek szerette volna mentül hamarább végét látni.

A gróf pedig igen scrupulosus ember volt; a ki nem tudom honnan? azt vette a fejébe, hogy minden pernek felényi idő alatt vége lehetne, ha az ügyvédek akarnák.

Mire nézve semmit sem tartott a per kimenetelére nézve olyan elmulhatatlannak, mint szüntelen tudakozódni a fiscálisnál: hol járnak már, mit csinálnak már? mikor lesz már vége?

Egyszer a gróf beküldte a városba közeli falujából a kasznárját, hogy nézze meg, hogy kel a buza, árpa a hetivásáron? találkozzék az e . . . i zsidóval, alkudjék meg vele a gyapjura, vigyen fel egy őzet a tisztelendő misericordiánus uraknak, és tisztelje őket a nevében; útközben azután, egy füst alatt, szóljon be a fiscális úrhoz is, hogy mennyiben áll már az a

per? és sürgesse, hogy csak siessen már vele.

Azonkívül aztán még egy csomó commissióval ellátták, a nagyságos asszonynak kiesett egy kő a függőjéből, azt az aranymives csinálja bele addig, míg ő ott lesz; a nagyságos urfinak a szíjgyártónál megrendelt gyeplük kellett; a tisztartóné asszony az új módi kalapért küldte a masamódhoz; a tisztelendő úr pedig a Pesti Hirlapra küldte be tőle a praenumeratiót; s a rektor ur a Csehek folytatását kérte az iskolai könyvtárból. Estére pedig okvetlenül otthon kellett lennie, mert szombat van; az aratókat kell ki elégíteni.

Szép feladat biz ez, de kasznár uram okos ember, a ki fel tudja osztani a dolgot, hogy minden a maga rendén következze. Még az uton kicsinálta, hogy hová, hogyan és mikor jut el? Legelső dolga lesz az ügyvédhez beszólni, nehogy azt elszalaszsa, onnan felszalad a klastromba, átadja az özet, ott meginvitálják szokás szerint ebédre; onnan elmegy a hetivásárra, megtudja a megtudandókat; azután jön az aranymives, azután a szíjgyártó, aztán a masamód, aztán a praenumeratio, aztán a könyv; erre dél lesz, akkorra visszajut a kla-

stromba, laute megebédél, onnan átfut a vendéglőbe, ott találkozik a zsidóval, fekete kávé mellett szépen megalkuszik vele, s ha mind ennek négy órára vége van; még vigan hazajut alkonyat előtt a kastélyba.

Ezt bizony szépen berendezé.

Tehát legelőször is az ügyvéd házához érve, ott megállítá a kocsiját; a kocsisnak meghagyta, hogy csak menjen a fogadóba, pontban négy órakor legyen készen, hogy rögtön indulhassanak. — Azzal belépett a fiscalishoz.

— Ah, tisztelt kasznár ur, hát mi jót hozott?

— Könyörgöm alássan, a méltóságos gróf úr megbizásából jöttem, ha méltóztatnék megmondani, hogy micsoda stadiumban áll már az a processus? mert tetszik tudni, hogy a méltóságos gróf ur nagyon nyughatatlan.

— Ah, nagyon örülök, hogy szerencsém van, igen szívesen szolgálok információval, tessék helyet foglalni kérem.

Azzal igen nyájasan, barátságosan leültette a kasznárt maga mellé a pamlagra, eléje tolván az asztalt, és maga melléje ülven, úgy hogy az semerre el nem szaladhatott többé.

— Ime itt van a per; tessék nézni. Nagyon szép per, annyit mondhatok, és még majd szebb is lesz. Tehát legelsőbb is; itt van az alperesi replica, tetszik látni?

A kasznár kezdett aggodalomba jönni. Tán csak nem akarja ezt a nyolcz tömött ívet itt előtte elolvasni?

— Maga a püspök írta; ismerem a conceptusáról. Mondhatom, hogy gyönyörűen van írva, olyan pompás dialectikával, hogy igazán párját lehet keresni. Tessék csak meghallgatni édes kasznár úr. . . .

Az édes kasznár ur elkezdett most egyszerre izzadni és fázni. Ej ha ő azt tudta volna hogy ilyen gonosz farkasverembe kerül, de hogy tette volna be az ajtón a lábát. A fiscalis úr egész gyönyörűséggel olvasá fel előtte a rettenetes okiratot, de ő nem hallott abból egy betűt sem, mert mind az járt a fejében: hogy a hetivásár, meg az aranyműves, meg a szijgyártó: aztán hát az őz, és a tisztelendő urak, meg a masamód? meg a többi comissió; mikor végzi azokat el? mindenből elkésik! a piaczról elmennek, a collegiumban nem talál senkit, a póstát bezárják; nem várják ebédvel;

hogy a patvar akárhová tegye ezt az egész replicát! Futni pedig nem volt merre?

Denique épen délre harangoztak, mire a replica felolvasásának vége lett.

— No már most ajánlom magamat; lélekzék nagyot kasznár uram, felugorva a tuskékről, miken három óra hosszat ült; én ugyan elkéstem mindennüen. Most már ugyan csak szaladhatok nyakrafőre.

— Szaladni? Hová szaladna innen drága barátom? Most következik még az, a mit én feleltem a püspöknek.

— De könyörgöm, még igen sok dolgom van, a mit el kell ma végeznem.

— Már, megtisztetem : ha a méltóságos úr információ szerzésért küldte kegyedet, hát tessék teljes tudomást szerezni mindenekről. Azért csak üljön le megint.

A szerencsétlen férfiúnak még tizen négy ívnyi feleletet kelle végig hallgatnia; hasztalan köhécselt, fészkelődött a helyében, hasztalan nézte minden perczben az óráját; a fiscalis könyörületlen volt; megértette vele az egész pert elejétől végig. — Az az, hogy megértette

volna; ha az oda hallgatott volna; de a mint haladt az idő, annál jobban nőtt ennek kétségbeesése; már mindenünnen elkésett, már a zsidóval sem találkozhatik; már ebédre sem várják a tisztelendő uraknál; pedig az éhség egyre követőbb gyötrelmekkel kezde föllépni nála, ki hajnalban reggelizett s tizenkét órai ebédhez van szoktatva; és most itt kell ülnie egy csomó papíros mellett, és hallgatni — nem tudja mit? — és közbe-közbe rettegve számolgatni, hogy üt az óra egymás után egyet, kettőt, hármat, négyet.

Ötödfél volt, a mikorra felszabadult a kintpadról.

-- Már most méltóztatott megérteni elejétől végig a dolgot. Máskor is legyen szerencsém.

A kasznár nyargalt ki a házból, a mint eresztették. Mindenből elkésett; sem függő, sem gyepelő, sem kalap, sem könyv! a hetivásárnak régen vége volt; a zsidó is megunta várni, az is elment; s a vendégfogadóban sem kapott már ebédet; az özet is visszavitte; mert csak épen annyi ideje volt, hogy készen álló kocsijára felvethesse magát s vágta haza, ha el nem akar késni.

Otthon aztán elmondta, hogy reggeltől déleltig nem csinált egyebet, mint információt hallgatott; hanem már most adjanak neki valamit enni, mert mingyárt elájul.

Nem is ment ez többet a fiscálishez a gróf pörét sürgetni!

KÉT JÓ BARÁT.

(Egy idős kisasszony meséje.)

Azt mondják, hogy elég szép voltam fiatal koromban. Meglehet, nem igen emlékezem már rá. Meg van ugyan az arczképem, huszonhat év előtti időkből; biz az nem igen hasonlithat hozzám. Meglehet hogy akkor is hizelkedett a festő.

Ugy van azzal az ember, hogy maga sem veszi észre, mikor öregszik meg? eleinte olyan jól illik az a rózsás gödröcske az arczon; hizelkedők szerelemgödröcskének nevezik [azt; míg azután lassankint egy mély ránczczá idomul az át, egy nagy kitölthetlen árokká, a mi a fiatalságot a vénségtől elválasztja. Az ember

úgy örül az első szál őszhajnak, még akkor fiatal, gyermeteg; szerencse szálának nevezi azt, egyszer azután azt veszi észre, hogy több már a fehér, mint a fekete.

No de ne beszéljünk erről a szomorú tárgyról. Minek röviditse az ember az életét, ha már egyszer meg van?

Elég az, hogy én vén leány maradtam.

Pedig azt mondják, hogy szép voltam és elég gazdag. Lett volna módomban férjhez menni annak idejében.

Nem is az én hibám, hogy azt nem tettem; furcsa szeszélye volt az a sorsnak, a mit nem is tudok megbocsátani a sorsnak soha, s bosszumat iparkodom más ártatlan embereken tölteni; a kik épen úgy kénytelenek az én szeszélyeimet tünni, mint kénytelen vagyok én a sorsét.

Ez előtt huszonhat esztendővel azon fiatal emberek között, kik csak egy biztató mosolygásomra vártak, hogy szíveiket lábaimhoz tegyék, volt két fiatal katonatiszt; egyik huszár kapitány, másik tengerész hadnagy.

Fiumében laktunkkor ismertem meg őket; a huszár tős-gyökeres magyar eredetű fiú volt,

Bántelky, a tengerészt Razattinak hitták; ennek is magyar születésű volt az anyja, s így félvér nemzetbelim.

Akárhogy forgatom a dolgot, most is ott vagyok, a hol az előtt huszonhat esztendővel: hogy nem tudom megmondani, melyik volt szebb a kettő közül? Bántelky szőke volt, karcsu, magas férfi; ha ő rá gondolok, azt kell mondanom, hogy nem lehet szebbet képzelni annál a szép selyemszőke hajnál, azoknál a kék szemeknél; arcza piros volt, mint a rózsa és az olyan vig volt mindig.

Ha pedig Razatti jut eszembe, azzal a halvány barna arczczal, mely mindig oly komoly volt, ha sötét fekete szemére emlékezem, mikben annyi szenvedély lángolt, s látom magam előtt fekete fürtökkel beárnyazott fejét, ismét ő tőle vagyok megbüvölve; pedig hiszen most már fölösleges dolog az rám nézve.

Ez a két férfi a szó legszentebb értelmében jó barátja volt egymásnak; — hiszen, sóhajtva mondom, hogy bár ne lettek volna azok! Azt tudta már minden ember, hogy Razattiról nem lehet rosztat beszélni, a hol Bántelky jelen van, mert ő megverekszik érte; — s erszény dolgában épen oly ellenőrzetlen kölcsönös gazdál-

kodást követtek el, mint két bizalmas házastárs.

Az egész világ a legőszintebb barátság ös-kori mintaképeinek tartá őket.

Ők együtt örültek, együtt szomorkodtak; együtt csináltak terveket a jövő felől; s nem tartottak titkot egymás előtt.

De egy titkuk még is volt, a mit egymásnak nem fedeztek föl elég jókor: — mind a kettő szerelmes volt belém az örülésig.

És azt ők olyan jól el tudták rejteni egymás előtt, hogy a másik soha sem gyanithatott semmit; mindegyik azt hitte a másik felől, hogy az csak az ő kedvéért jár hozzám, s csak iránta való kedvességből mulattat.

Elöttem pedig mindkettő nyilatkozott már. És én nem tudtam magamat mire határozni. Akárhogy mérlegeltem, latra vetve mindkettő szépségét, jellemét, irántami szerelmének erejét, és mindazt, a mit férfiban becsülünk; — egyik sem birta a másikat egy hajszálnyival is felyülmulni. Akár szivemet, akár eszemet kértem fel tanácsadásra, egyik sem tudott velem szolgálni. Ha Razattit nem láttam volna soha, Bántelkyt tartottam volna a férfi ideálképeinek s Razattiba szivem szerint szerel-

mes tudtam volna lenni, ha mellette Bántelky nincs.

Pedig valamire mégis elkelte határozni magamat, a mire én nem voltam képes.

Ekkor az a szerencsétlen gondolatom támadt, hogy őket magukat hívjam fel a kérdés eldöntésére.

Mindegyikkel közlöttem titkomat. Tudattam velük, hogy egyiránt becsülöm őket; hogy nemes sziveik vonzalmát irántam hálával fogadom; s hogy képtelen vagyok bármelyiknek kettőjük közül fájdalmat okozni az által, hogy visszautasítsam azt az ajánlatot, mely engem egyformán megtisztel és elragad; hanem kérem őket, hogy könnyítsék meg nekem a választás áldozatát; a melyik közülök könnyebb szívvel tud lemondani, az hagyjon el rögtön; az ittmaradót én híven és igazán fogom szeretni; de ne bizzák a választást reám.

E felfedezés után jól tudom, hogy mind a két jó barát egész éjjel együtt tanakodott egymással. Mindegyik felül akarta múlni a másikat nagylelkűségben, mert ők valódi nemes lelkek voltak. Egymás előtt mind kettő úgy tetteté, mintha igen könnyen mondana le. Bántelky korábbi viszonyt akart elhíttetni barátjá-

val s Razatti életpályájáról beszélt, melyhez alkalmatlan nyüg a feleség. Úgy tudom, hogy mikor elváltak hajnalban, — nem végeztek semmit.

Másnap nekem két levelet hozott a posta.

Az egyiket Bántelky írta :

Ő le mond kezemről; nem akar barátja boldogságának utjában állni, kit magánál érdemesebbnek tart arra, hogy kezemet elnyerje. Ő még korán reggel utazni fog Bécsbe s onnan a szentpétervári követséghez menend, hol sok ideig fog maradni : kér, hogy tartsam meg őt emlékezetemben; s nevét ne vessem ki szivemből, ha nem birhatja is azt többé.

Derék nemes lelkü ifju. Mennyi könnyem hullott e levélre! Tehát ő hozza barátjának ez áldozatot.

Most Razatti levelét bontám fel; mert a másik ő tőle jött.

Tengerészi nyugalommal volt írva. — Azt mondta benne, hogy átlátja mily balgaság volt tőle, engem egy nyugalmas életkörből oly viszontagságosba akarni átvonni, mint az övé s ajánlja, hogy szeressem egész lelkemből barátját, ki arra sokkal méltóbb, mint ő, és nehezebben is esnék neki a lemondás, mint egy ten-

gerésznek, ki lelkét küzdelmekben edzette, s ki e perczben indul valami hajóval Indiákra, s engem csak ősz fejjel fog újra látni, ha addig él.

Én természetesen elájultam és ideglázt kaptam rögtön.

Az ő nemes lemondásuknak én magam lettem az áldozatja; mind a kettő elsietett, hogy barátjának útjában ne legyen s én húsz esztendeig soha még hírt sem hallottam felőlük többet!

Húsz esztendeig vártam napról napra, hogy vagy egyik vagy másik talán meg fogja tudni tévedését s sietni fog vissza hozzám; hasztalan : nap nap után mult; tavasz után ősz jött; és én azt vettem észre, hogy kezdenek a világos színek nem illeni arczomhoz többé.

Húsz év mulva különös véletlenből találkozott össze Pozsonyban az én két régi völegényem. Ott tudták meg először, hogy kölcsönös lemondásuknak egyikük sem vette hasznát Bántelky már ekkor kopasz volt, Razatti pedig ősz.

— A patvarba! mondták egymásnak, ezt ugyan elszeleskedtük bajtárs! No de se baj:

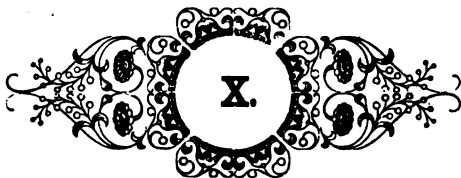
még jókor van : kezdjük újra. Keressük fel elhagyott Ariadnékat együtt, most talán jobban tud majd közülünk választani. Ki tudja még tán most is vár ránk?

Ezt meg is irták nekem levélben. Most már ketten irtak egy levelet, hogy el ne téveszszék a dolgot. Én nagyot nevettem rajta. Hja bizony; az ötödik X-et látom magam előtt, s ilyenkor az ember nagyot nevet, ha azt mondják, hogy menjen férjhez.

A két jó barát el is indult hozzám; nem messze lakom Pozsontól; Bántelky maga hajtotta lovait, Razatti mellette ült; — a mint a vámhöz közel értek, a két első ló elvadult elkapták a szekeret, hegynek lefelé, s a mint egy fordulónál Bántelky félre akarta húzni őket, úgy csapódott a vágató szekér egy kőoszlopba, hogy a két férfi, a mint egymás mellett ült, egyszerre egy pillanatba halva maradt.

— És így még sem beszélhettem velük többet.

Ez igen különös és nevetséges eset annak, a ki hallja; de annak a ki elbeszéli egy kicsit még is szomorú.

REPARÁLT LELKEK.

Van bizony nyomoruság az óvilágban is elég. Ha valaki siralmas jeleneteket akar rajzolni, ugyan nem szükség neki magát Amerikáig fárasztani, hogy ott a szerecsen rabszolgák szenvedéseiről írjon, mert ha csak szomorú történetekre van szüksége, azt sokkal közelebb is kaphat.

A mult század vége felé, szegény szomszédjainknál Moldvában annyira jutott a világ, hogy senki sem tartotta többé sem fejét, sem vagyont magáénak; a ki lefeküdt este, nem számított rá, hogy reggel fölbred; a kinek mije elveszett, nem is fárasztotta magát a kereséssel; ha kirabolták, megverték, fel-

gyujtották, még csak nem is panaszkodott érte.

Ma a török jött; az rabolt, holnap a kozák tekintett be, megnézni, hogy mi maradt még? holnapután a tatár égette le az egész falut, s egy hét mulva jelentették, hogy megint új hospodár jött; a régít elkergették; ez is drága pénzen vette a herczegséget s hogy azt fizethesse, új adót vetett a pusztán maradt földre. A kinek pedig még az sem volt elég; azt egyszer másszor fényes nappal meglátogatták az erdei betyárok, s olyan nyájasan kérdezték tőle, hol a pénze? hogy még tüzet is raktak a talpára.

A ki aztán nem állhatta tovább a rossz mulatságot, ott hagyta a házát földjét, fogott egy fejszét s kiment az erdőre maga is; — nem fát vágni; — hanem zshiványnak.

Utoljára annyi volt már a rabló, hogy egyik a másiktól nem élhetett, s az egyes hárábandák valóságos statusokat képeztek a statusban, a mik majd ide, majd amoda tették át székhelyeiket, a szerint, a mint jövedelmezőbb foglalkozás kínálkozott itt, vagy amott.

Nem a pénzvágy, nem a rossz hajlamok

hajtották az embereket a rablásra, hanem a nyomoruság: a pásztor, kinek nyáját elhajtották, a jobbágy, kinek házáat leégették, a köznemes, kinek földei parlagon maradtak, a pandúr, ki zsold helyett ütleget kapott, és mindenféle üldözött ember, kinek török, tatár, és muszka, családját leölte, gyermekeit elhurczolta; menedéket talált az erdőben, s miután mindent elvesztett, gondolta, hogy most már máson a sor a vesztésre.

Végre a tilsiti béke megszüntette a háborut, s a moldvai fejedelmi székre következett egy igazságos uralkodó, a ki elég szivet és észet hozott magával, hogy a mit elődei; és a náluknál nagyobb urak, meg a legnagyobb ur, a sors, elrontottak, ledöntögettek, azt ő lassankint felépitgesse.

Hajh mi nehéz munka volt az!

A ki az oláh népköltészetet nézegette, feltünhetett neki, hogy alig van népfaj, melynek danái közt annyi hősköltemény volna, mint az oláhokéban.

S kikről énekelnek ezek a hős költemények? A fejedelmekről? A lovagokról? a csaták vitézeiről? Óh nem! A zshivány vezérekről. Ezek a népdalok hősei; a csodamivelő óriások, kik a

kegyetlen pogányon, a nemzet ellenségein véres boszut állanak, kik lovagolnak utol érhetlen paripán, hajigálnak czélt nem tévesztő bal-tával, lánczaikat eltépik, mint a pozdorját, s úgy öldökölnek, hogy csakúgy csorog mind a tiz ujjukról a vér.

A guszlicza hangja hozzá szokott már, hogy a szabadság regényességét csak ő bennük tudja zengni, s az bizonyára nem a guszlicza hibája.

Az új fejedelem véget vetett e vad regényességnek.

Mindenkit haza parancsolt falujába s a békés munkásokat biztosítá felőle, hogy szorgalmaik gyümölcsét senki sem fogja tőlük elrabolhatni. A basák nem kívánnak többé ajándékot, ellenséges hadak nem vetnek sarczot; adóját senki sem fizeti egy esztendőben kétszer; s a rablóknak ki kell pusztulniok!

Meglehet, hogy a szóhagyomány nagyit, mely azt állítja, hogy a fejedelem egy év alatt két ezer rablót akasztatott fel Moldvában.

Pandúrjai erdőről-erdőre üldözték a harminia bandákat; s a hol elfogták őket, nem is sokat törvénykeztek velük; csak oda aggatták őket az útfélre. A kinek esze volt, okulhatott

rajtok, és abbahagyhatta a veszélyes mesterseget; a kinek pedig nem volt, az válogathatott a fákbán, a melyikre inkább kívánczozott.

Ilyenformán rövid idő alatt szörnyen megtisztult az ország. Ha egy-egy hirhedett vezért elfogtak, társai iparkodtak eltűnni szem elől; s már-már lehetett egyik várostul a másikig utazni fegyveres kíséret nélkül; azonban egy harámbanda még is megmaradt a Plojesti-hegyek között; a legmerészebb, a leggonoszabb csapat, mely nem volt több hatvan embernél, de azok mind válogatott furfangos, elszánt kalandorok, vezérük maga óriási erejű férfi, a csodáig bátor, a környék rémsége; kit senki elárulni nem mert, elfogni nem próbált, mert ez burokbán született, a fegyver nem fogja, s láthatlanná tudja tenni magát. A köznép előtt nincs is más neve, mint „az erős Páva“.

A guszliczás minden faluvégén tudott valamit énekelni erős Páva hősi tetteiről; mokánytátos lováról, hogyan cserélte azt el egyszer a török béggel; az fizetett neki rá száz aranyat, mikor aztán jó messze voltak, egy füttyentésére a ló visszairamodott hozzá, a béget is elhozta a hátán; — milyen buzogánya van; ha ellensége veszi is kezébe, mikor ő azt mondja

neki : „rajta, bunkó, üssed!“ megint csak azt üti. Tündérköpönyegét mikor nyakába keríti, senki sem látja meg, láthatlanul jár kel akár merre, s elmegy a föld alatt egyik városbul a másikba, ott is tudja a járást; s valahányszor a pandúrok rárontanak, beveszi magát barlangjába, s csakúgy eregeti vissza a patak vizében azoknak a fejeit, a kik utána mertek menni.

Az a szomorú volt a népballadákban, hogy több volt bennük az igaz, mint a költemény, mert a merész kalandort valóban nem tudták a hatóságok semmi rendelkezésük alatt álló erővel kezükre keríteni. Ha kevesen mentek ellene, azokat elverte, ha sokan mentek rá, azok elől eltűnt; a köznép nem árulta el, még tán egyetértett vele, s mikor azt hitték, hogy már körül van fogva, egyszer csak azt vették észre, hogy egész más tájon kalandoz, és gyujtogat ismét.

Ez időben egy fiatal cigányleány ment fel Jászvásárba, kihallgatást kérve a hospodártól. A fejedelem maga elé ereszté. Szép fekete szemű cigány leány volt, a legbarnább fajtából, a kinek karcsu termetét, piros ajkait s fehér fogsorait valaha csak emberi szem megbámulta.

— Mit adsz nekem fejedelem , szólt a cigányleány a hospodárhoz; ha én te neked elhozom ide eléd erős Pávát és egész csapatját, fegyvertelenül?

A fejedelem csodálkozva nézett rá : „megtudnád te azt tenni cigányleány?”

— A milyen igaz, — hogy az én nevem Czitra.

— Akkor magad szabad árát szolgálátodnak.

— Hát én nem kérek tőled egyebet, mint csak azt, hogy ha én megszabadítom Pávától az országot, ne ölesd meg sem őt, sem csapatját, hanem mutass nekik egy puszta falut; elég van most az országban; hadd telepedjenek ott meg; hadd legyen belőlük becsületes ember; ne vesse szemükre soha senki, hogy mik voltak az előtt.

A fejedelemnek tetszett az, a mit a cigányleány mondott; mingyárt pecsétetes levelet íratott számára, melyben kegyelmet és örök feledékenységet ígért az erős Pávának, ha magát rablóbandájával együtt megadja, s utalta őket egy leégett falura, Plojesti mellett, azt felépíthetik maguknak s kezdhethetnek új életet, senki sem fogja őket soha háborgatni.

A cigányleány megcsókolta érte a fejedelem saruit, s átvette a kegyelemlevelet, s ő maga elindult Pávát fölkeresni az erdőkben.

A guszliczások azt danolják, hogy a leány bűbájos volt; kenettel, itallal, vajákos mesterseggel mind úgy elcsábítá a zsványokat, hogy a vérengző emberek egy hét múlva megszeli-dülve, meghunyászkodva jöttek elő veszedelmes rejtekükből, fegyvereiket elszórva. Maga az erős Páva úgy hagyta magát vezetetni kézen fogva Czitra által, mint egy koldulni készülő vak ember.

A leégett falu határán várt rájuk a csodára előjött népség, mert a fejedelem kihirdetté, hogy Pávának kegyelmet adott, és hogy e férfiak, kik most megtérnek az igaz életre, úgy tekintendők, mint a kik ma születtek és mint-hogy legtöbben közülök nem is tudják, ha a zürzavaros világban meg voltak-e keresztelve, mai napon a főpap által meg is fognak kereszteltetni, új neveket kapnak, elhagyják a régi pogány életet s azontúl lesznek ők is jó polgárok.

A búcsújáró menet ünnepélyesen vonult be a pusztá helységbe, elől éneklő gyermekek koszorúzott keresztel, zöld ágakkal; utánuk

jött a hatvan rabló mezitláb , fehér gyolcsruhában, fedetlen fővel, kezeikben fegyver helyett egy-egy szál festett viasztyertya, mindenik mellett egy pópa, ki öt kegyes eszmékkal foglalá el : azután a ministránsok, a lámpás-vivők, a szent zászlók hordozói, és középett a főpap selyem mennyezett alatt; azután hatvan szép fiatal hajadon, köztük a szép cigányleány, fejeiken menyasszonyi koszorúkkal, és végre a mindennemű bucsujáró népség.

Ott, hol a leégett templom állt, sorba állíták a rablókat, s egy nagy kömedencze előtt a főpap egyenkint megkeresztelé őket; jámbor neveket adott nekik, hogy azontul tiszták legyenek és felejtsék el a régi embert.

Páva neve lett ezentúl Mihály.

Ott azután imádkoztak, énekeltek; a papok felszentelék a templom helyét, letevék az alapkövet; — azután pedig előhívták a hatvan fiatal hajadont, s ünnepélyes szertartással megeskették őket a maszületett férfiakkal; Czitrának jutott a vezér : most már nem vezér többé; hanem kovácmester; az kívánt ezentúl lenni; hogy azután is tüzzel és vassal legyen dolga.

Egy év múlva az volt a legvirágzóbb helység egész Moldvában; ha valaki józan szorgal-

masan embereket akart látni; ott mind olyat talált.

És azontúl, azt beszéli a hagyomány ama bölcs fejedelem koráról, oly rend és béke volt egész Moldvában sok ideig, hogy ha valaki az útfélre letette az [erszényét, tele megszámlált arannyal, másnap visszamehetett érte, — egy darab sem hiányzott belőle.

A LIBAPÁSZTOR.

(Egy öreg anyóka meséli unokáinak.)

Üljetek mellém leánykáim; te Lisette ide jobbról, emide kis Ninon.

Megint itt volt Margot asszony; a libapásztor, a részeges tehénpásztor felesége; láttátok: milyen haragos volt?

Sokszor kérdeztétek tőlem, miért haragszik mindig Margot asszony, akár jó, akár rossz idő van, akár esik, akár fagy? Miért káromolja mindig az Istent és az embereket? miért tud olyan rossz lenni, hogy mindenkivel összevész, s az urával rendesen minden este összeverekedik?

Megigérttem ugy-e, hogy majd ha megnöt-

tök, a mikor meg fogjátok érteni a tanuságot, akkor majd elmondom nektek az egész történetet; hát már most hallgassatok rám? nagyok vagytok már; megérthetitek.

Margot igen szép leány volt, olyan idős korában, mint te Lisettem; — no ne ne vess rajta kis Ninon, — a legvénebb asszony is volt valaha tizenöt esztendő, s tizenöt éves korában minden leány szép; — te is az vagy; és mind szeleburdi : — te is; s mindenek megjön az esze, ha megvénül : — neked is.

A milyen fehér most Margot haja, olyan fekete volt akkor, s a milyen fekete most az arcza, olyan fehér piros volt az akkor; szép gyöngysor foga volt neki, úgy fénylett, mikor nevetett : kettőt kiütött belőle a tehénpásztor házasságuk első esztendejében. Szemei olyan kékek voltak akkor, mint a buzavirág; — azóta megártott nekik a sok sirás, picziny fehér lábacskáit elrontották a faczipök s termete féloldalra görbült; minthogy untalan a vödörrel van dolga, a mint a csordát itatja.

Akkor legszebb leány volt a faluban.

Fiatal katonák voltak itt sokáig állomáson; azok közt volt egy nyúlánk sergeant a kit Jánosnak neveztek. Most is emlékezem még rá:

milyen komoly, szelid fiú volt; soha sem vett részt társai mulatságában, hanem olvasott, mikor üres ideje volt, vagy kinn a mezőn sétált, a helyett, hogy a kocsmában ült volna.

Margot libapásztor-lyánka sokszor találkozott vele a kis pataknál, meg a lilimos tónál, a hol lúdjaikat őrizgette; őt pedig senki sem őrizte egyéb a vén gunárjánál. Árva volt: sem apja, sem anyja.

János könnyen elbolondithatta volna a lyánt, mert szép fiú volt; de ő azt nem tette; hanem csak azért járt ki hozzá a mezőre, hogy megtanítsa őt olvasni és írni, hogy majd mikor ő elmegy a háboruba, hát akkor tudjon neki levelet írni, s írja meg, hogy szereti-e még? és ha ő is küld neki vissza levelet, azt el tudja olvasni; mikor aztán majd János nagy ur lesz; hadnagy, őrnagy, tán ezredes, akkor majd eljövend érte, ezüstös hintóban, négy fekete lóval, s elveszi őt feleségül s nagyságos asszony lesz belőle.

Ezt beszélte a fiatal sergeant mindig a leánynak és olyan szépen gyöngéden bánt vele, hogy akármely marquis sem bánik úgy eljegyzett úri mátkájával.

Egyszer kiütött a forradalom, s az egész

ezrednek vonulni kellett máshová, János is búcsut vett a szép Margottól; sírtak mind a ketten; el is kísérte Margot a sergeantet a szomszéd faluig, s ott megfogadták egymásnak, hogy ha tíz esztendeig nem fogják is egymásnak híret hallani; hűségük megmarad; akármilyen nagy úr lesz is Jánosból valaha, visszajön Margotért, s Margot sem hallgat semmiféle kérére tíz egész esztendeig.

Azután nem is hallottak egymás felől semmi hirt sokáig.

Az a hadsereg, melyben János volt, átment Olaszországba, s akkor nem igen jó idő volt a levelezésre, akármilyen kedve volt is az embernek hozzá.

Margot ez alatt deli hajadon lett; elmúlt már húsz éves, s kezdett csüggedt fővel járni. Az a huszadik év olyan kinyílt virág: az embernek azt juttatja eszébe, hogy már most következik a hervadás.

Ekkor jött a Kancsal Miska és megkérte a leányt feleségül.

Margot elgondolta magában: ez most itt van, ehez most férhez mehetek; igaz ugyan hogy kancsal, és nagyon iszsza a pálinkát; de tisztességes keresete van; mert a tehénpásztor-

ság nem olyan hivatal, a mi valaha kimegy a divatból; — az a másik ugyan szebb legény volt, gyöngédebben is tudott bánni a leánnyal; de hát ki tudja él-e még? nem löhették-e azóta százszor is agyon? nem foghatták-e el? Igaz ugyan, hogy János azt ígérte, majd egyszer négy lovas hintóval fog érte eljönni; de hátha mankóval talál jönni, mint nyomorék koldus? Aztán ki tudja nem feledte-e el az is öt régen? más város, más szerető; — ki biznék a katonák szerelmi hűségében? Jobb lesz mostan kezét adni, ha van kinek, mint a nagy várakozásban hajadon fővel maradni vén leánynak.

Úgy tett Margot, kibeszélte, kiokoskodta szivéből a szép sergeant emlékét s kezét adott Kancsal Miskának; az el is vette, meg is verte az első nap mingyárt, hogy jókor megszokja.

No, hanem hát azért ha az embert minden nap megverik is, csak elmulik az esztendő; így mult el három esztendő; mindössze tehát nyolcz attól fogva, hogy János sergeant elhagyta a falut.

Akkor egy napon pompás ezüstös hintó hajtattott be a faluba, négy fekete paripával, aranypaszományos kocsis a bakon; benn a hin-

tóban egy egyenruhás katonatiszt, széles háromszinü szalag a vállán keresztül kötve.

A hintó a maire háza előtt állt meg; ott a tiszt kiszállt belőle és a biró után kérdezősködött.

A mairenek épen valami panaszos asszony nyal volt dolga, a kit az ura a mult éjjel megakart fojtani, mikor a tiszt belépett hozzá.

— Én Bernadotte János tábornok segédje vagyok; szólt a katona a mairehez; vezérem azért küldött, hogy tudjam meg, valjon ama Margot leányzó, kit ő e faluban laktakor, mint sergeant eljegyzett, él-e még, hü-e hozzá, és kíván-e neje lenni?

A panaszos asszony erre a szóra összerokadt egy álló helyében. Ő volt az a Margot.

A bolond Margot, a ki eldobta magától a gyöngyöt, hogy felvegye a kormot, a ki megveté a hü, ifju, deli szeretöt, s kezet adott egy izsákos fertelmes embernek; ki csak azért vett nöt, hogy legyen, a ki megitassa helyette a csordát, s a kit megverhessen mikor rosz kedve van.

A hü sergeant pedig akkor már tábornok volt!

Ő volt az, a ki a Rénuson átvitte a sereget

az ellenség tüze mellett, ő nyerte meg a rivo-
lii diadalt.

És mikor már olyan nagy úr és olyan híres ember lett; akkor elküldött régi jegyeséért, a libapásztorért a lilimos tó mellett, hogy nevét, dicsőségét, gazdagságát megoszssa vele. — Az pedig már akkor a csordáshoz ment férhez.

És azután mindig fentebb hangoztatta a hir a nyulánk sergeant nevét; friauli kormányzó lett, majd hadügyminiszter; később tábor-nagygyá emelkedett, az austerliczi nagy napon ő vezényelte a hadközeget; azután Ponte Corvo herczeg lett belőle; harczolt princzekkel, fejedelmekkel; elfoglalt városokat, elfogott hadseregeket s parancsolt sokideig egész felső Németországnak.

Margot asszony pedig őrizte a libákat és itatta estenkint a falu csordáját.

Még itt sem állt meg a sergeant; utoljára király lett belőle; Svédország megválasztá őt trónörökösnek, s a király halála után ő ült fel a trónra XIV. Károly név alatt, lett belőle bölcs és boldog király; szerencsés országnak áldott fejedelme.

Margot pedig őrzi most is a libákat; s vi-

seli a részeg csordás ütlegeit kék foltokban a hátán.

Ezért olyan keserü mindig, ezért káromlás minden harmadik szava, ezért nem jó neki, akár nap süt, akár eső esik . . .

Ha elgondolja, hogy ő egy koronát dobott el magától, a mit most a fején viselhetne; — hogy ha hű lett volna, most egy királynak volna felesége! . . .

Leányok, szeleburdi leányok! tanuljátok meg, hogy a hűség mindig jutalmaz, a hűtelenség mindig megver.

A J Á T É K O S.

Spanyol adoma.

A maurok idejében élt Cordova falai közt egy híres kegyes férfiú, ki adakozásairól mind a spanyolok mind az arabok előtt szerte ismeretes volt; névszerint Don Hurtado Garcias Ecequias Eleazaro de Estalimena el Senoron beneficentisimo, — vagyis, a hogy őt a köznép szokta nevezni : Alabado sea Dios (hála Istennek!). És ezt a nevét legörömeztobb hallotta, és leggyakrabban is, miután nem mulhatott el nap a nélkül, hogy valamely szegény inségét ne enyhítette volna.

Nagy bölcseséggel szokott pedig eljárni az ajándékok kiosztogatásában, nem szórva ki az

ablakon az alanizsnát, a mi annyi lett volna, mint a tenger halait etetni, levén Cordova kétszázezer lakosai között az utczai koldusok száma nem kevesebb, mint huszezer; — hanem fáradságot von magának, felkeresni az igazán szükölködöket, s ha egy nap egyet egész életére felsegíthetett közülök, okosabban cselekvék, mintha száznak adott volna egy napra valót.

Minthogy pedig saját jövedelmei e kegyes iparkodásra elegendő kútforrást nem nyitottak, felkeresé az országban levő gazdagokat: egész catalogusa volt neki a szerteszt lakó grandok, hidalgok és caballerok neveiből, fel levén jegyezve kinek mi jövedelme van, és azt hova teszi? és a kiket aztán Don Hurtado időszakonként sorbajárt, kérlelhetetlenül behajtván tőlük az évi harácsot. Félték is tőle jobban, mint a mauroktól.

— Don Estéban! önnek tizezer real jövedelme volt, emlékezzék meg azokról, a kiknek semmijök sincsen.

— Igen, de kétezer reált elvesztettem a bikaviadalon.

— Ki nyerte el?

— Don Gedonio és don Cristobal.

— Ha eltudott ön veszteni kétezer reált a bikaviadalon, akkor a szegények számára is adhat kétszázat.

Don Estéban fizetett savanyu képpel.

Ekkor jött a sor don Gedonio és don Cristobal-ra.

— Ustedes méltóztattak nyerni a bikaviadalon kétezer reált, don Estéban a ki elvesztette, már adott kétszáz reált, illendő, hogy ustedes, a kik elnyerték, kétannyit adjanak.

Ustedes megvakarták a fejüket, és fizettek.

Don Ambrosio, fősvény ember. Épen retket vacsorál fekete kenyérrrel, mikor Alabado sea Dios belép hozzá, s kéri a szegények adóját.

— Nézze vostra Signoria, magam is fekete retket vacsorálok, és kenyeret.

— Épen azért, minthogy úgy sem költesz egyébire, tehát sok pénzed megmarad, egyébiránt pedig magadról tudhatod legjobban, milyen keserves dolog retket vacsorálni, még akkor is, ha az embernek pénze van, mennyivel inkább pedig, ha kénytelen vele; különben is sokkal bölcsebben cselekszel magadra nézve is, ha adsz, mintha nem adsz; mert ha adsz a szegényeknek, becsületes emberek lesznek, ha

pedig nem adsz, kénytelenítettnek tolvajokká lenni, s ha tolvajokká lesznek, kit rabolnak ki leghamarább? tégedet! Tehát csak szaporán adj ide ötven pésót, s aztán egy hónapig ne egyél retket a kenyér mellé.

Máskor Madrid utczáin találkozik don Lorenzo Mendoza di Valenciával.

— Illustrisimo Senor. Hallottam, milyen szép beszédet tartottál Todos-los-Santos napján az adakozás erényéről.

— Valóban? és Cordovában is beszélnek róla?

— Az egész ország tele van a hírével; magamat is annyira elragadott, hogy meg nem állhattam, miszerint rögtön meg ne látogassam vostra illustrisima sennoriát, és meg ne kérjem . . .

— Hogy a beszédet megmutassam? szivesen. Le van nálam írva.

— Por Dio, nem azért, hanem hogy ötszáz moidorest kérjek a szegényeim számára.

Don Lorenzo előhúzza az erszényét nagy szomoruan:

— Hanem már most anda con el diantre!

Egyszer épen ily körutra indulván don Hurtado, a mint csengetyüs öszvéreével szép

csendesen ügetne a Guadalquivir partjain elterülő erdők között, ime meglát egy arabot az út közepén egyes-egyedül ülni és sakkozni.

Mint tudva van, semmi sem oly képtelenség, mint valakinek egymagában sakkozni.

Don Hurtado tehát egész csodálkozással megállítá öszvérét az arab előtt, s nézte sokáig, hogy mit csinál? Az arab el volt merülve a játékba, nagy időközönként huzott egyet-egyet, s úgy látszott, hogy rendkívül érdekelve van a partie által. Don Hurtado nem állhatá meg, hogy meg ne szólítsa :

— Ki fia vagy te jámbor férfi?

Az arab megtette a huzását s csak azután felelt.

— Az apám volt Ben-Mutasszem, én pedig vagyok Abu-Rizlán, ha tudni kívánod, jámbor keresztyén.

— Hát mit csinálgatsz itt jó Abu-Rizlán, fia Ben-Mutasszemnek?

— A mint szemeiddel láthatod, sakkot játszom.

— Egy magadban?

— Én nem vagyok egyedül.

— Hát ki a másik?

— A ki mindenütt jelen van, az egyetlen ur, a nagy Allah.

— Ugy bizonyára hatalmas ellenfeled van.

— Igazságos ellenfelem.

— És ki fogja most megnyerni a játékot?

— Alkalmasint én veszitem el. Mondtam ugy-e? Egy huzás még, és matt vagyok. Ma nem játszhatom többet.

— Miért nem?

— Mert minden pénzemet elvesztettem.

— Tehát te pénzbe játszol Allahval?

— Igen, ezen a játékon ötven aranyat vesztettem Allah ellenében.

— S hogy küldöd ezt meg neki?

— Ilyenkor, midőn vesztek, rendszeren szokott Allah egy-egy kegyes férfiút küldeni hozzám, ki az elvesztett összeget tőlem átveszi, s kiosztja a szegények közt. Ez annyit tesz, mintha Allahnak adtam volna. Ez órában úgy hiszem, te vagy Allah küldöttje, itt az ötven arany, vedd kezedhez, s oszszad ki a szegényeknek.

Don Hurtado megörüle, gondolván, hogy ez igen épületes mulatság, s midőn bejárva fél Spanyolországot, visszafelé utazna Cordovába, nem felejté el a jámbor arabot felkeresni, s

megtudakolni — ha nem vesztett-e azóta ismét?

Ott találta őt valóban ismét az úton ülve, és sakkozva nagy figyelemmel.

Megállt előtte ismét és várt, míg vége lesz a játéknak.

— Hát veszteni fogsz-e most is, Abu-Rizlán?

— Most nem. Mai nap részemen a nyereség. Még egy huzás és matt!

— Derék! Tehát most te nyertél.

— Ötszáz aranyat nyertem Alláhtól.

— Hát ezt ki fogja neked kifizetni?

— Ilyenkor mindig küld Allah hozzám egy kegyes férfiút, a ki a nyert öszveget nekem kiszokta fizetni. Ebben az órában úgy gondolom, te vagy az, a kit Allah küldött, hogy az ötszáz aranyat kifizessd.

E szókkal pisztolyt szegzett a megrémült don Hurtado mellének a jámbor arab, s a kegyes férfiú szomoruan adta át neki erszényét.

— Alabado sea Dios! monda neki az arab, miután kiszámlálva ötszáz moidorest, a többit visszaadá.

— De iszen nem küld engemet többet Allah te hozzád.